

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Р. О. Максимович

« ____ » _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
Спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: **РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ**

Виконавець: Дорось Максим Олександрович

Науковий керівник: д.ю.н, професор Нуруллаєв Ількін Садагат огли

Нормоконтролер: викладач Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ЯК ОРГАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	11
1.1. Історія створення та розвитку Міжнародного кримінального суду...	11
1.2. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду.....	20
1.3. Структура Міжнародного кримінального суду.....	28
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ	35
2.1. Нюрнберзький військовий трибунал	35
2.2. Токійський військовий трибунал.....	41
2.3. Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії.....	47
2.4. Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді.....	52
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	56
3.1. Практика Міжнародного кримінального суду щодо засудження фізичних осіб до кримінальної відповідальності.....	56
3.2. Міжнародний кримінальний суд та Спеціальний трибунал як інструменти притягнення до відповідальності осіб причетних до воєнних злочинів і злочинів проти людяності у війні росії проти України.....	61
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МКС – Міжнародний кримінальний суд

**МКТЮ - Міжнародний судовий орган, що розглядає кримінальні справи
щодо подій у колишній Югославії**

МКТР - Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди

ООН – Організація об'єднаних націй

ЛН – Ліга Націй

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження обрана через її високу соціальну значущість у сучасному світі, де конфлікти та порушення прав людини відбуваються з тривожною частотою. Важливість розуміння ролі МКС у цьому контексті не може бути переоцінена.

У сучасному світі, де глобалізація сприяє зростанню взаємозв'язку та взаємозалежності між державами, роль міжнародного права та його інституцій у вирішенні конфліктів та забезпеченні справедливості стає все більш значущою. МКС як ключова інституція у цій сфері, покликаний забезпечувати правосуддя на міжнародному рівні, що має прямий вплив на стабільність та безпеку в світовому масштабі.

В останні роки світ стикається з численними викликами, такими як міжнародний тероризм, воєнні конфлікти, геноцид, етнічні чистки та інші серйозні порушення прав людини, які ставлять під сумнів ефективність існуючих механізмів міжнародного правосуддя. У цьому контексті, МКС виступає не лише як інструмент реагування на ці виклики, але й як запобіжник потенційних порушень, сприяючи таким чином зміцненню міжнародного правопорядку та захисту основоположних прав і свобод людини.

Значення МКС у суспільному контексті особливо важливе, враховуючи його вплив на міжнародну безпеку та стабільність. Через свої рішення та прецеденти, Суд формує загальноприйняті стандарти у сфері міжнародного кримінального права, що має стратегічне значення для запобігання та реагування на серйозні порушення міжнародного права. Водночас, ефективність та справедливість МКС безпосередньо впливає на довіру народів світу до міжнародного правосуддя, підкріплюючи ідею про те, що ніхто не є вище закону.

Обрання цієї теми для дослідження впливає з актуальності питань відповідальності фізичних осіб у міжнародному кримінальному праві та

потреби глибокого аналізу ролі МКС у цьому процесі. В умовах посилення міжнародних конфліктів, зокрема воєнних дій, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, розуміння механізмів та викликів, з якими стикається МКС, є важливим для розробки ефективних стратегій забезпечення справедливості та відновлення порушених прав.

Підкреслення актуальності теми дипломної роботи через міжнародно-правовий аспект вимагає глибокого занурення в динаміку міжнародних правових норм та їх застосування у контексті кримінальної відповідальності фізичних осіб. Міжнародний Кримінальний Суд, як ключова фігура у цьому процесі, відіграє вирішальну роль у визначенні та реалізації стандартів правосуддя на міжнародному рівні, забезпечуючи дотримання міжнародних правових принципів та сприяння універсальності прав людини.

В умовах глобалізації та зростаючої взаємодії між державами, важливість міжнародного кримінального права та ефективності його інституцій є незаперечною. Злочини, що мають міжнародний характер, такі як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, та злочини агресії, вимагають уніфікованого підходу до їх розгляду та вирішення. У цьому аспекті, МКС служить не лише як майданчик для судового переслідування, але й як інструмент для розвитку та консолідації міжнародного кримінального права.

Заснування МКС було знаковою подією у розвитку міжнародного права. Воно відображає визнання міжнародною спільнотою необхідності інституційного механізму для притягнення до відповідальності осіб, винних у найтяжчих порушеннях міжнародних норм. Вивчення ролі та практики МКС дозволяє глибше зрозуміти, як міжнародні правові норми трансформуються в конкретні рішення та дії, які мають глобальний вплив.

Актуальність дослідження МКС в міжнародно-правовому контексті особливо виражена в умовах сучасних міжнародних конфліктів та криз. Якість та ефективність міжнародного правосуддя, що забезпечується МКС, безпосередньо впливає на міжнародну стабільність та довіру до міжнародних

правових інститутів. Так, ефективність МКС у справах, пов'язаних з воєнними злочинами та злочинами проти людяності, є критичною для запобігання подальшим порушенням та відновлення справедливості.

Крім того, аналіз ролі МКС у міжнародному правовому контексті важливий для оцінки його внеску у розвиток міжнародного гуманітарного права та прав людини. Через свої рішення, МКС сприяє формуванню правових прецедентів, які можуть слугувати керівництвом для національних судів та міжнародних інституцій. Така практика не лише зміцнює існуючі норми міжнародного права, але й спонукає до їх подальшого розвитку та адаптації до сучасних викликів.

Наукова актуальність теми "Роль Міжнародного Кримінального Суду у контексті забезпечення кримінальної відповідальності фізичних осіб" ґрунтується на необхідності поглибленого вивчення та аналізу ролі МКС у сучасній системі міжнародного права. Особливо в контексті його впливу на формування правових норм і стандартів, які регулюють кримінальну відповідальність на міжнародному рівні. Це дослідження є надзвичайно важливим у світлі динамічного розвитку міжнародного права, змін у політичному ландшафті світу та зростання числа міжнародних конфліктів і злочинів, що потребують уваги та відповіді на міжнародному рівні.

У науковому контексті, дослідження міжнародного кримінального права та МКС відіграє ключову роль у розвитку правових доктрин та підходів, які є основою для правосуддя на глобальному рівні. Аналіз роботи МКС дозволяє виявити його вплив на формування міжнародних правових норм, а також на оцінку його ефективності як інструменту запобігання і покарання за міжнародні злочини.

Враховуючи зростаючу складність міжнародних відносин та відповідних правових викликів, дослідження МКС є актуальним для розуміння та оцінки його ролі у встановленні та захисті міжнародної правової порядку. Зокрема, важливість цього дослідження полягає у аналізі прецедентів та рішень МКС, які можуть вплинути на подальший розвиток

міжнародного права, зокрема в сфері захисту прав людини та боротьби з найсерйознішими злочинами, такими як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини.

Теоретичні та практичні аспекти питання ролі міжнародного кримінального суду у контексті забезпечення кримінальної відповідальності фізичних осіб відображені у працях низки як зарубіжних, так і українських **вчених**. До зарубіжних вчених, які розробляли й підтримували дане питання, праці та ідеї яких були використані при написанні даного дослідження, насамперед потрібно віднести таких юристів-міжнародників: Тавергье П., Кассезе А., Лаїті К., Майна К., Дзиена В., Дюбуа О., Надин Ф., Крувельє Т.

Серед українських науковців варто назвати: Щур Б.В., Колесніков А.В., Ведерникова О.Н., Сироїд Т.Л., Буроменський М.В., Лукашук І.І., Базов О.В., Антонович М.М., Аносова Ю.В., Важна К.А., Сірант М., Славко А.С., Яворський Я.Т., Пашковський М.І..

Ці дослідники займались аналізом різних аспектів міжнародного кримінального права, включаючи правові основи та практику роботи МКС та міжнародних кримінальних трибуналів, а також вивчали специфіку і можливості застосування цих механізмів для притягнення до відповідальності осіб, причетних до воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

Також, у світлі недавніх міжнародних конфліктів і криз, розуміння механізмів роботи МКС та його взаємодії з національними судовими системами стає все більш важливим. Це включає аналіз питань юрисдикції, процедурних аспектів та взаємодії МКС з іншими міжнародними організаціями та інституціями. Вивчення цих аспектів є критично важливим для розуміння шляхів удосконалення міжнародного кримінального правосуддя.

Таким чином, актуальність дипломної роботи полягає у всебічному дослідженні ролі МКС у контексті сучасного міжнародного правового ландшафту, з акцентом на його значущість у забезпеченні кримінальної

відповідальності фізичних осіб. Таке дослідження є невід'ємним для розуміння впливу МКС на міжнародну стабільність, безпеку та захист прав людини. Важливість теми полягає у з'ясуванні ефективності існуючих механізмів правосуддя, а також у визначенні необхідності їх удосконалення для відповіді на зростаючі вимоги справедливості на глобальному рівні, а з наукового погляду, дипломна робота відкриває перспективи для глибокого аналізу ролі МКС у формуванні міжнародних правових норм та його вкладу в розвиток міжнародного кримінального правосуддя. Вивчення цієї теми сприяє розширенню правових знань, зокрема, у контексті реагування на сучасні міжнародні конфлікти, що є особливо актуальним у світлі недавніх глобальних подій. Таким чином, ця дипломна робота не лише вносить важливий вклад у наукове дослідження, але й має велике значення для практичної реалізації міжнародного правосуддя і розвитку міжнародних правових стандартів, підтримуючи ідею глобальної справедливості та правової рівності.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є комплексний аналіз ролі МКС у контексті забезпечення кримінальної відповідальності фізичних осіб, з особливим акцентом на його вплив та ефективність у контексті війни росії проти України. Мета передбачає глибоке дослідження юридичних, історичних та політичних аспектів функціонування МКС, а також оцінку його ролі у міжнародній системі кримінального правосуддя.

Для досягнення цієї мети, дипломна робота включає наступні завдання:

- дослідження історії створення та розвитку МКС;
- аналіз юрисдикції та компетенції МКС;
- вивчення структури та функціонування МКС;
- аналіз впливу Нюрнберзького та Токійського військових трибуналів на розвиток міжнародного кримінального права;
- дослідження ролі Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії та Руанді у вирішенні міжнародних конфліктів;

- оцінка практики МКС щодо засудження фізичних осіб до кримінальної відповідальності;
- дослідження ролі МКС у контексті притягнення винних осіб у війні росії проти України.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які складаються у процесі реалізації міжнародного кримінального правосуддя, зокрема відносини, пов'язані з роботою та впливом МКС на забезпечення кримінальної відповідальності фізичних осіб. Це включає відносини між державами, міжнародними організаціями, а також правові та суспільні наслідки діяльності МКС.

Предметом дослідження є аналіз правових норм, процедур та практик МКС, спрямованих на розслідування, переслідування та судовий розгляд злочинів, які підпадають під його юрисдикцію. Це також включає вивчення історичних та сучасних аспектів розвитку міжнародного кримінального правосуддя, аналіз його ефективності та впливу на міжнародне право і суспільні відносини.

Методологічну основу цієї дипломної роботи складають комбінація філософських, загальнонаукових та спеціальних юридичних методів дослідження, які у їхньому взаємодії дозволили досягти поставлених у роботі цілей та завдань.

Діалектичний метод використовувався для аналізу розвитку міжнародного кримінального правосуддя, оцінки динаміки та впливу рішень МКС на міжнародні правові норми. Цей метод допоміг у виявленні взаємозв'язків між різними аспектами міжнародного кримінального права та їх еволюції.

Системний підхід застосовувався для вивчення міжнародного кримінального права як цілісної системи, включаючи аналіз юрисдикції та функціонування МКС. Це дозволило розглянути правові норми та процедури в контексті загальної правової системи та їх взаємодію з національними правовими системами.

Історичний метод був застосований для вивчення історії та еволюції міжнародного кримінального правосуддя, зокрема історії Нюрнберзького та Токійського військових трибуналів, а також трибуналів по колишній Югославії та Руанді, щоб зрозуміти, як минулі події вплинули на сучасне міжнародне кримінальне право.

Порівняльно-правовий метод використовувався для аналізу та порівняння різних аспектів діяльності міжнародних кримінальних трибуналів, їх методів і підходів до правосуддя, а також для порівняння з практикою МКС.

Юридичний аналіз застосовувався для вивчення конкретних правових актів, рішень та прецедентів МКС, їхнього впливу на міжнародне кримінальне право та роль у забезпеченні кримінальної відповідальності.

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій, круглих столів та семінарів:

- «The Role Of The International Criminal Court In Ensuring Criminal Accountability For Individuals» CXXXV Міжнародна інтернет — конференція 04.12.2023, Запоріжжя).

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (65 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи –84 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ЯК ОРГАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Історія створення та розвитку Міжнародного кримінального суду

З давніх часів, від епохи середньовіччя, судові органи країн-переможців мали повноваження вирішувати справи про воєнні злочини, скоєні програшною стороною у військових конфліктах. Вирішальне слово у визначенні дій як злочинних належало переможцю. Одним з перших всебічних документів, що класифікував такі злочини, став Кодекс Лібера (Leiber Code), ухвалений президентом Авраамом Лінкольном у 1863 році. Цей кодекс, що став піонером у кодифікації законів і звичаїв війни, суттєво вплинув на подальші зусилля з кодифікації, проведені різними конференціями та міжнародними організаціями. Хоча Кодекс Лібера мав національний характер, він відіграв важливу роль у формуванні міжнародного гуманітарного права, як і основоположний документ сучасного міжнародного права «Das moderne Volkerrecht», опублікований у 1868 році Жаном Гаспаром Блюнчлі, видатним швейцарським юристом, що працював у Гейдельберзі. Обидва ці документи посилили потребу у створенні правил поведіння з військовополоненими [1, с. 116].

Згодом була розроблена серія міжнародних угод, зокрема IV Гаазька конвенція 1907 року та її положення, а також чотири Женевські конвенції 1949 року та їхні Протоколи 1977 року. Концепція створення міжнародної судової установи, у компетенцію якої б входив розгляд справ, пов'язаних з військовими злочинами, виникла в період після завершення Першої світової війни. Наприклад, у 1919 році, на Паризькій мирній конференції, було вирішено створити Постійну палату міжнародного правосуддя (арбітражний суд). У склад цієї установи мав увійти представник від кожної країни-

учасниці. Планувалося, що Постійна палата міжнародного правосуддя розробить власний судовий порядок та займатиметься справами, пов'язаними з порушеннями громадського міжнародного порядку та міжнародного права. Ця ініціатива була представлена для розгляду Радою ЛН [2, с. 106].

Цього ж 1919 року, на Версальській конференції, було обговорено питання притягнення до відповідальності кайзера Вільгельма II за ініціацію Німеччиною військових дій. В результаті була створена комісія, яка склала перелік з 895 осіб, підозрюваних у військових злочинах, для можливого розгляду їхніх дій у суді. Також комісія запропонувала судити керівництво Туреччини, яка була союзником Німеччини під час війни, за «злочини проти людства» у зв'язку з геноцидом вірмен у 1915 році, який відбувся на тлі воєнних дій. У вересні 1928 року Міжнародна Асоціація Кримінального Права представила ЛН проект статуту МКС. Згідно з цим статутом, до юрисдикції такого суду мали входити розгляди скарг на держави за «несправедливу агресію» або інші порушення міжнародного права, а також судові процеси проти окремих осіб, звинувачених у агресії або інших злочинах, які розглядаються як міжнародні через їхню загрозу мирному співіснуванню держав. Однак цей проект не був прийнятий ЛН [3, с. 58].

У період між світовими війнами відбувся ще один етап розвитку міжнародного кримінального правосуддя. Після вбивства короля Югославії Олександра і французького міністра закордонних справ Барту в 1934 році, ЛН зосередилася на ідеї МКС. Було сформовано спеціальний комітет з представників одинадцяти країн для розробки конвенції проти тероризму. Цей комітет розробив не тільки зазначену конвенцію, але й проект конвенції про створення МКС. Обидва ці проекти обговорювалися в різних комітетах, доки в листопаді 1937 року на конференції у Женеві не розпочалося їх підписання. Конвенцію про запобігання тероризму підписали 24 країни, включаючи СРСР, а конвенцію про МКС – лише 13 держав, і Радянський Союз серед них не був [4, с. 13].

На порозі Другої світової війни міжнародне право вже володіло нормами для регулювання збройних конфліктів, однак уніфікована система відповідальності ще не була розроблена, хоча існували певні міжнародні ініціативи, від введення окремих положень у міжнародні угоди до розробки спеціальних договорів. Тема створення МКС активно обговорювалася в рамках ЛН у 1920 та 1935-1937 роках. Термін «злочин проти людства» був використаний у 1915 році у декларації Великобританії, Росії та Франції, засуджуючи геноцид вірмен у Туреччині, але значні зміни у його застосуванні відбулись після Другої світової війни. Незважаючи на різноманітні обговорення та розробки проєктів на міжнародних юридичних конференціях, МКС так і не був створений через недосконалість правових норм та відсутність адекватної нормативної бази для його формування та діяльності. Тим не менш, Версальський мирний договір 1919 року слугує своєрідним фундаментом для міжнародного кримінального правосуддя. Кримінальна юрисдикція країни охоплює всіх громадян, які вчинили злочини на її території. Взаємозв'язок держави та громадянина передбачає певний комплекс прав і обов'язків, де держава має право розпочати судове переслідування особи за вчинення визнаних злочинних дій. Підставою для такого переслідування є кримінальне законодавство, яке чітко визначає злочинні дії та передбачену за них відповідальність [5].

Німеччина зіткнулася з неможливістю притягнути до відповідальності свого колишнього імператора за початок Першої світової війни та її трагічні наслідки через відсутність відповідних юридичних механізмів. Національне кримінальне законодавство не передбачало покарання за ініціацію війни чи скоєння пов'язаних з нею злочинів, оскільки визнавалося злочинним лише те діяння, яке порушувало внутрішній громадсько-політичний порядок, економічну систему країни, або права та свободи її громадян. Кримінально-правова охорона держави діяла виключно в рамках власної території.

Розширення дії національного кримінального законодавства поза межі території держави фактично становило б втручання у суверенітет іншої

країни. Додатково, дії колишнього Кайзера не могли бути класифіковані як злочинні, оскільки вони здійснювались поза рамками об'єктів, які регулюються внутрішнім кримінальним законодавством. Таким чином, виникає потреба в міждержавному регулюванні таких питань та в обґрунтованості застосування міжнародного кримінального правосуддя до осіб, винних у міжнародних злочинах. Версальський мирний договір став першим в історії міжнародного права документом, який допускав можливість вилучення особи з-під юрисдикції її держави незалежно від її бажання [6, с. 138].

Згідно з рішенням Берлінської (Потсдамської) конференції, лідери союзних держав (СРСР, США та Великобританія) ухвалили рішення про покарання військових злочинців часів Другої світової війни 1939–1945 років. [7].

8 серпня 1945 року в Лондоні уряди СРСР, США, Великобританії та Франції підписали договір про заснування Міжнародного військового трибуналу, метою якого було переслідувати і карати провідних військових злочинців з країн Європи. Важливою частиною цього договору став Статут трибуналу, що визначав його структуру, функції та компетенцію. Судові засідання цього трибуналу проходили у Нюрнберзі, Німеччина, з 20 вересня 1945 по 1 жовтня 1946 року. Нюрнберзький трибунал став судовим форумом над військовими злочинцями нацистської Німеччини 1933-1945 років. Вироки трибуналу надавали правову оцінку серйозним міжнародним злочинам, злочинам проти миру, військовим злочинам та злочинам проти людства. Результати Нюрнберзького процесу поклали основу для ряду міжнародно-правових актів, спрямованих на запобігання геноциду, расизму та расовій дискримінації. Крім Нюрнберзького, був створений також Токійський військовий трибунал за рішенням Берлінської (Потсдамської) конференції 1945 року. Угодою між урядами США, СРСР, Великобританії, Китаю, Франції, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Нідерландів, Індії та Філіппін з 19 січня по 12 листопада 1946 року було засновано Міжнародний

військовий трибунал для Далекого Сходу. Від 3 травня 1946 по 12 листопада 1948 року в Токіо відбувся судовий процес над японськими посадовцями, відповідальними за агресивні війни проти Китаю, СРСР, США та інших країн, а також за вчинення військових злочинів і злочинів проти людства. Ці трибунали вважалися виключно міжнародними військовими судовими органами, що символізували післявоєнний світовий порядок, перерозподіл територій та впливів. Відповідно, ці суди розглядали справи лише військових злочинців країн-переможених[8 с. 49].

Протягом Нюрнберзького процесу і після нього, багато юристів розглядали концепцію злочинної організації, яку застосував трибунал, як особливу, не виключаючи можливості вважати державу злочинною в цілому. Наприклад, французький суддя Трибуналу Г. Доннедьє де Вабр висловився після завершення Нюрнберзького процесу, що кримінальна відповідальність держави як юридичної особи не була виключена згідно з вироком Нюрнберга. Під час підготовки Конвенції про запобігання та покарання за злочин геноциду 1948 року та під час роботи Комісії міжнародного права над проектом Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства обговорювалася ідея особливого режиму міжнародної відповідальності держави за міжнародні злочини. Хоча кримінальна відповідальність держави не була встановлена у цьому контексті, питання її міжнародної кримінальної правосуб'єктності залишається актуальним. В проекті Кодексу була включена стаття, яка окремо вказувала на відповідальність держав за міжнародним правом.

У 1948 році Генеральна Асамблея ООН розглядала питання про створення МКС. Після детального вивчення та обговорення цього питання, Комісія міжнародного права у 1950 році надала Генеральній Асамблеї розгорнуту доповідь, у якій створення такого суду було визнано можливим і бажаним. У 1950-х роках з'явився перший проект Статуту Міжнародного кримінального суду, але робота над ним не була завершена через небажання деяких політичних лідерів та державних керівників стати перед таким судом.

З 1950 по 1990 рік робота зупинилася через "холодну війну". Однак, у 1993 році, відповідно до конфлікту в колишній Югославії, Рада Безпеки ООН заснувала спеціальний міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності осіб, винних у військових злочинах, злочинах проти людства і геноциді. У 1994 році Генеральна Асамблея ООН отримала проект статуту майбутнього МКС.

В 1998 році в Римі під егідою ООН відбулася Дипломатична конференція, яка ухвалила Статут МКС, підписаний 160 державами, 33 міжнародними міжурядовими організаціями та 236 неурядовими організаціями.

Концепція спеціального міжнародного режиму відповідальності держав за скоєння міжнародних злочинів, а також створення відповідного міжнародного судового органу обговорювалася в рамках підготовки Конвенції про запобігання і покарання за злочин геноциду в 1948 році та під час розробки Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства Комісією міжнародного права. Хоча концепція кримінальної відповідальності держави не була встановлена при кодифікаційній роботі у цій галузі, питання про міжнародну кримінальну суб'єктність держави залишається відкритим. В проекті Кодексу була включена стаття 4 "Відповідальність держав", яка зазначає, що відповідальність окремих осіб за злочини проти миру і безпеки людства, визначена в цьому Кодексі, не впливає на відповідальність держав за міжнародним правом.

У 1948 році Генеральна Асамблея ООН включила до порядку денного питання про створення МКС. Після ретельного аналізу та обговорення цього питання, Комісія міжнародного права у 1950 році представила Генеральній Асамблеї ООН детальну доповідь, в якій підтримувалася ідея створення такої судової інстанції. У 1950-х роках був розроблений перший проект Статуту МКС, але його розробка не була завершена через опір деяких політичних лідерів та державних керівників, які не бажали мати можливість потрапити перед таким міжнародним судом. Робота над цим проектом була зупинена з

1950 по 1990 рік через "холодну війну". Але конфлікт в колишній Югославії у 1993 році спонукав Раду Безпеки ООН заснувати спеціальний міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності осіб, винних у військових злочинах, злочинах проти людства і геноциді. Це дало новий імпульс роботі Комісії міжнародного права, і у 1994 році Генеральна Асамблея ООН отримала проект статуту майбутнього МКС.

У 1998 році в Римі під егідою ООН відбулася Дипломатична конференція повноважних представників держав – членів ООН щодо створення МКС, яка завершилася ухваленням Статуту Міжнародного Кримінального Суду.

11 квітня 2002 року в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку відбулася урочиста подія, де 10 країн одночасно передали документи про ратифікацію Римського статуту. Серед перших країн, що ратифікували цей статут, були Боснія, Болгарія, Камбоджа, Конго, Ірландія, Йорданія, Монголія, Нігер, Румунія та Словаччина. До травня 2011 року Римський статут був ратифікований 114 країнами. Україна, не будучи учасником статуту, підписала його 20 січня 2000 року і 18 жовтня 2006 року приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети МКС, яка надає суду необхідні привілеї та імунітети на території кожної держави-учасниці для досягнення його цілей.

МКС має такі основні завдання:

- запобігання скоєнню серйозних злочинів, що порушують міжнародне право;
- стимулювання національних юридичних органів активно залучати винних до правосуддя;
- забезпечення можливості для жертв насильства та їхніх родин отримати справедливість;
- сприяння подоланню непокараності злочинців.

У серпні 2002 року перша сесія Асамблеї держав-учасниць Статуту прийняла два основних юридичних документа Суду: Правила процедури і доказування та Елементи злочинів. У лютому 2003 року були обрані перші 18

суддів, а в квітні 2003 року був обраний Прокурор (Луїс Морено-Окампо, Аргентина).

Відповідно до третьої статті Римського статуту, місцезнаходженням МКС є Гаага, Нідерланди. Цей суд складається з 18 суддів, обраних на дев'ятирічний термін шляхом таємного балотування під час сесії Генеральної Асамблеї ООН. Кандидати в судді повинні відповідати певним вимогам: володіти високими моральними якостями, незалежністю, неупередженістю, знати одну з робочих мов суду (російську, англійську, арабську, іспанську, французьку або китайську), бути громадянином держави-учасниці та мати компетенцію у кримінальному та процесуальному праві, відповідних галузях міжнародного права, а також мати досвід роботи в якості судді, прокурора, адвоката або на іншій відповідній посаді.

Є питання про пріоритет національних судів над МКС: чому розслідування не можна довірити судам країн, де були вчинені злочини? Адже зазвичай судові процеси проводяться у країні, де був вчинений злочин, оскільки там зосереджені докази, живуть обвинувачені, потерпілі та свідки, а учасники процесу обізнані з місцевим законодавством і мовою. Однак часто в країні, де було вчинено злочин, неможливо провести належний судовий процес через недосконалість законодавства, не функціонування системи правосуддя, нестачу ресурсів для забезпечення безпеки учасників процесу, нестачу політичної волі чи втручання виконавчої влади, яка може бути причетною до злочинів і вдаватися до амністії чи інших заходів, що призводять до безкарності.

З моменту свого заснування, діяльність МКС завжди залишається в центрі уваги міжнародної спільноти. Цей суд ініціював кримінальні процеси по злочинах, скоєних в Уганді, Демократичній Республіці Конго та Центральноафриканській Республіці. Також Рада Безпеки ООН доручила йому розгляд ситуації в Дарфурі, Судан. МКС арештував та взяв під варту громадянина Конго Т. Лубанга Дило, одного з командирів збройної групи, якого звинуватили у примусовому вербуванні дітей до 15 років у військові

дії. Видано ордери на арешт п'яти членів збройного угруповання з Уганди за викрадення тисяч дітей для примусового вербування у їхні ряди або використання як домашніх прислуг або сексуальних рабів. 21 липня 2008 року суд видав ордер на арешт президента Судану Омара аль-Башира за підозрою у геноциді під час конфлікту в Дарфурі. Однак його не було арештовано. 12 липня 2010 року було видано новий ордер на арешт Омара аль-Башира, обвинувачуючи його в організації та проведенні геноциду трьох етнічних груп у Дарфурі.

У травні 2011 року прокурор МКС Луїс Морено-Окампо запропонував випустити міжнародні ордери на арешт лідера Лівійської Джамахірії полковника Муаммара Каддафі, його сина Сейфа аль-Іслама, а також голову лівійської розвідки і родича Каддафі – Абдуллу аль-Сенуссі за звинуваченням у злочинах проти людства. Заступник міністра закордонних справ Лівії Халед Каїм розкритикував діяльність МКС, назвавши її «сумнівною» та «спрямованою на переслідування африканських політиків». Лівійський уряд заявив про невизнання юрисдикції МКС [9, с. 152-156].

Створення МКС маркує значний прогрес у розвитку міжнародного правосуддя та становить ключовий крок у напрямку безперервного та систематичного притягнення до відповідальності осіб, які скоюють масові вбивства та воєнні злочини. Заснування суду відбулося у відповідь на зростаючу потребу в ефективному інструменті для захисту міжнародного правопорядку, який часто піддається загрозам через міжнародні конфлікти, що призводять до порушення основоположних міжнародно-правових норм і скоєння міжнародних злочинів [10].

МКС виходить за рамки традиційного поняття правосуддя, пропонуючи нову модель міжнародного права, де захист прав людини і захист навколишнього середовища розглядаються як області загальносвітового інтересу. Ця інноваційна модель заснована на принципі, що певні злочини є настільки серйозними, що вони стають злочинами проти всього людства, а не лише проти окремих осіб або груп.

1.2. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду

Юрисдикція МКС, як детально визначено у Римському статуті, базується на основному принципі комплементарності. Цей принцип передбачає, що Міжнародний кримінальний суд втручається тільки у випадку нездатності або небажання національних судів ефективно виконувати свої функції. Тобто, якщо існує конфлікт юрисдикції між МКС та національними судами, перевага надається національним інстанціям, оскільки МКС не заміщає, а лише підтримує національні правові системи, вступаючи в дію лише у випадку їх бездіяльності.

Юрисдикція, в загальному розумінні, означає право суду розглядати певні категорії справ, ґрунтуючись на критеріях діяння, особи, яка його вчинила, місця вчинення та часового періоду. Відповідно до статті 5 Римського статуту, юрисдикція МКС обмежена чотирма категоріями злочинів, які мають міжнародне значення:

- 1) злочин геноциду;
- 2) злочини проти людяності;
- 3) воєнні злочини;
- 4) злочин агресії

Геноцид означає умисне та систематизоване знищення осіб, що ідентифікуються з певною культурною, етнічною, релігійною або расовою групою. Цей термін виокремлюється серед інших міжнародних злочинів через свій специфічний намір – повне або часткове знищення визначеної групи людей [11]. Згідно зі статтею 6 Римського статуту, геноцидом вважається вчинення таких дій:

- вбивство членів визначеної групи;
- завдання серйозних фізичних або психічних травм членам групи;
- свідоме створення умов життя, спрямованих на повне або часткове фізичне знищення групи;
- заходи, спрямовані на запобігання народженням в групі;

- примусова передача дітей з однієї групи до іншої.

Методи вчинення геноциду включають як раптові акти агресії, такі як стрілянина чи інші види фізичного насильства, які призводять до загибелі, так і більш заплановані та систематичні дії, які включають стерилізацію, депортацію, переміщення, розділення сімей, а також інші заходи, які погіршують умови життя та мають на меті зникнення групи [12].

Відмінність між геноцидом та злочинами проти людяності полягає у фокусі дій. Злочини проти людяності означають масове вбивство без конкретної цілі на певну групу, тоді як геноцид цілеспрямований на знищення конкретної групи. Ці два поняття відрізняються за своєю метою: одне спрямоване на захист індивідуальних прав, а друге – на захист групових прав [13, с. 134].

Стаття 7 Римського статуту включає три пункти, які описують злочини проти людяності. Перший пункт містить список дій, що є злочинами проти людяності, другий пункт надає визначення цих злочинів та їх складові, а третій пункт вносить роз'яснення щодо терміна «гендерний». Ці визначення і уточнення важливі для правильного розуміння і класифікації дій, які підпадають під юрисдикцію МКС.

МКС визначив три ключові характеристики злочинів проти людяності, що відрізняють їх від загальних злочинів:

- По-перше, діяння повинно бути частиною широкого або систематичного нападу, де термін «напад» не обмежується лише військовими діями, а також може включати дії на кшталт депортацій або примусових переміщень;
- По-друге, діяння має бути спрямоване проти цивільного населення, і наявність серед нього військовослужбовців не виключає це визначення;
- По-третє, діяння повинно бути частиною державної політики або широко розповсюдженої практики жорстокості, яка не є одноразовою.

Таким чином, злочини проти людяності включають такі умисно вчинені дії:

1. Вбивство;
2. Винищення;
3. Поневолення;
4. Депортація або примусове переміщення населення;
5. Ув'язнення або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи в порушення основних норм міжнародного права;
6. Тортури;
7. Згвалтування, сексуальне поневолення, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-які інші форми сексуального насильства аналогічної тяжкості;
8. Переслідування ідентифікованих груп чи спільнот за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними чи іншими неприпустимими мотивами згідно з міжнародним правом;
9. Примусове зникнення осіб;
10. Злочин апартеїду;
11. Інші нелюдські дії аналогічного характеру, які викликають сильні страждання, серйозні фізичні чи психічні ушкодження або наносять серйозну шкоду фізичному чи психічному здоров'ю.

У другій частині статті 7 Статуту МКС прописані дефініції ключових термінів, які визначають дії, що становлять злочини проти людяності. Так, під «нападом на осіб» розуміють дії, виконані з метою реалізації політики державної влади або організації, які мають на меті вчинення такого нападу. «Винищення» визначається як умисне створення умов, спрямованих на знищення частини населення, особливо через позбавлення доступу до їжі та медичних засобів. Термін «поневолення» включає дії, пов'язані з володінням іншою особою, включно з торгівлею людьми. «Депортація або примусове переміщення населення» описує примусове виведення людей із зони, де вони законно проживають, без належних причин, дозволених міжнародним правом.

«Тортури» означають умисне завдання сильного фізичного або психічного болю особі, яка перебуває під вартою, за винятком болю чи страждань, що виникають безпосередньо через законні санкції. «Примусова вагітність» визначається як незаконне обмеження свободи жінки, змушеної до вагітності з метою зміни етнічного складу населення або інших серйозних порушень міжнародного права. «Переслідування» передбачає навмисне серйозне позбавлення основних прав за ознакою приналежності до певної групи чи спільноти в порушення міжнародного права. «Злочин апартеїду» включає нелюдські дії, що проводяться в рамках інституціалізованого режиму утиску і домінування однієї расової групи над іншими, з метою підтримки такого режиму. «Насильницьке зникнення людей» описує арешт, затримання або викрадення осіб з ініціативи держави або політичної організації, з їх дозволу, підтримки чи згоди, з подальшою відмовою визнати це позбавлення волі або повідомити про долю або місцеперебування цих осіб, що веде до їх тривалої незахищеності відповідно до закону [14].

Група злочинів, які відносяться до воєнних, підпадає під юрисдикцію МКС лише за умови їх здійснення відповідно до плану або політики певної держави або організації, або якщо вони вчинені на великому масштабі. В Римському статуті воєнні злочини класифікуються на три основні групи:

1. Серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року;
2. Інші значні порушення законів і звичаїв, які застосовуються до міжнародних збройних конфліктів;
3. Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що стосуються неміжнародних збройних конфліктів.

Друга група воєнних злочинів включає порушення таких міжнародних угод як Гаазька декларація 1899 року, постанови Четвертої Гаазької конвенції 1907 року, Женевський протокол 1925 року про заборону використання отруйних газів, Гаазька конвенція 1954 року про захист культурних цінностей під час збройних конфліктів, Конвенція про права дитини 1989

року, Конвенція про захист персоналу ООН 1994 року, а також Статут Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії.

Третя група охоплює серйозні порушення спільної статті 3 чотирьох Женевських конвенцій 1949 року, що стосуються осіб, які не беруть участі у військових діях, включаючи військовополонених, поранених та інших, які перебувають під вартою. Воєнні злочини мають декілька характерних рис: по-перше, вони вчиняються під час збройного конфлікту або безпосередньо пов'язані з ним; по-друге, зазвичай їх вчиняють особи, які є частиною збройних сил та беруть активну участь у бойових діях; по-третє, об'єкти, проти яких спрямовані ці дії, мають захист за нормами міжнародного гуманітарного права; по-четверте, наявність умислу є обов'язковою.

Злочини агресії також належать до юрисдикції МКС. Важливо зазначити, що на момент створення МКС та підписання Римського статуту визначення злочину агресії не було чітко визначене, і цей термін був включений до переліку злочинів без конкретного визначення. МКС міг займатися питаннями агресії тільки після офіційного визначення та включення цього терміну до Статуту МКС.

Під час Римської конференції, яка відбулася з метою ухвалення Статуту МКС, було також прийнято резолюцію про створення Підготовчої комісії для цього суду. Ця комісія отримала завдання розробити пропозиції щодо визначення злочину агресії, включаючи його основні елементи, а також умови, за яких МКС міг би здійснювати свою юрисдикцію щодо цього злочину.

11 липня 2010 року на 13-му пленарному засіданні у Кампалі (Уганда) Комісія одногolosно ухвалила Резолюцію RC/ Res.6, якою внесла поправки до Римського статуту, визначивши поняття злочину агресії. Відповідно до додатку 1 цієї Резолюції, було вирішено вилучити частину 2 статті 5 із Статуту та ввести нову статтю 8 bis, яка описує злочин агресії [15].

Згідно з частиною 1 статті 8 bis Римського статуту, «злочин агресії» визначається як планування, підготовка, ініціювання або виконання акту

агресії особою, що здатна фактично керувати чи контролювати політичні або військові дії держави, і який за своїм характером, серйозністю і масштабами є грубим порушенням Статуту ООН.

«Акт агресії» визначається як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або в будь-який інший спосіб, що суперечить Статуту ООН. Різні дії, включно з тими, що визначені у резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року, будуть класифікуватися як акти агресії:

1. Вторгнення або атака збройними силами однієї країни на територію іншої країни, або будь-яке воєнне зайняття, навіть якщо воно тимчасове, яке відбувається в результаті такого вторгнення чи атаки, або будь-яке присвоєння з використанням сили території іншої країни чи її частини;

2. Бомбардування або використання будь-якої іншої зброї збройними силами країни проти території іншої країни;

3. Облога портів або узбережжя країни збройними силами іншої країни;

4. Атака збройними силами країни на наземні, морські або повітряні війська, або морські чи повітряні флотилії іншої країни;

5. Використання збройних сил однієї країни, що розміщені на території іншої країни відповідно до угоди з цією країною, у порушення умов, визначених у такій угоді, або будь-яке продовження їхньої присутності на цій території після закінчення угоди;

6. Дозвіл країни на використання її території, яку вона передала іншій країні, для здійснення акту агресії проти третьої країни;

7. Відправка країною або від її імені озброєних банд, груп, нерегулярних сил або найманців, які здійснюють акти насильства проти іншої країни, настільки серйозного характеру, що це еквівалентно перерахованим вище актам агресії, або їх суттєвої участі в таких діях [16].

До Римського статуту були включені статті 15 bis та 15 ter, які визначають порядок виконання МКС своєї юрисдикції щодо злочинів агресії.

Ці статті встановлюють наступні ключові положення:

- МКС має право розглядати злочини агресії, які були скоєні після минулого року від дати ратифікації або прийняття цих поправок тридцятьма державами-учасницями;
- Юрисдикція МКС щодо злочинів агресії стає дійсною з 1 січня 2017 року;
- МКС має право вести справи про злочини агресії лише у випадку, якщо держава-учасниця не заявила про невизнання такої юрисдикції, за винятком ситуацій, коли Рада Безпеки ООН на підставі глави VII Статуту ООН передає МКС ситуацію, яка стосується злочинів, скоєних на території не держави-учасниці або її громадянами;
- МКС не розглядатиме злочини агресії, скоєні громадянами або на території держави, яка не є учасником Римського статуту;
- Прокурор МКС може розпочинати розслідування злочинів агресії лише після рішення Ради Безпеки про акт агресії, або, у відсутності такого рішення, за умови отримання схвалення від Палати попереднього розгляду.

Під час прийняття поправок до Римського статуту на Конференції з перегляду у Додатку III до Резолюції RC/Res.6 було відзначено, що агресія є однією з найсерйозніших і найнебезпечніших форм незаконного використання сили. Також було наголошено, що встановлення факту агресії вимагає аналізу всіх обставин кожного конкретного випадку, зокрема серйозності вчинених актів і їх наслідків, відповідно до Статуту ООН [17].

Таким чином, юрисдикція МКС є фундаментальним елементом міжнародного правопорядку, що демонструє глобальне зобов'язання протидіяти найсерйознішим злочинам, які впливають на міжнародне співтовариство в цілому. Римський статут, який є основним документом МКС, визначає чотири основні категорії злочинів під його юрисдикцією:

геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Важливою характеристикою МКС є принцип комплементарності, який підкреслює, що суд втручається лише тоді, коли національні суди не здатні або не бажають судити злочинців.

МКС служить як суд останньої інстанції, доповнюючи національні системи кримінального правосуддя, і сприяє принципу правосуддя без кордонів. Рішення МКС базуються на ретельному аналізі фактів та обставин кожного випадку, демонструючи неупередженість і справедливість. Прийняття злочину агресії до юрисдикції МКС в 2010 році, з визначенням і введенням поправок до Римського статуту, стало значним кроком вперед у забезпеченні міжнародної відповідальності за акти агресії.

Робота МКС виявляється не тільки в судових процесах, але й у посиленні міжнародного права та вихованні глобальної свідомості про необхідність захисту основних прав і свобод. Суд сприяє розвитку міжнародного гуманітарного права, зміцнює принципи гуманності та справедливості у світовому співтоваристві і стимулює держави до впровадження і дотримання міжнародних стандартів в сфері правосуддя. Юрисдикція МКС відображає глобальне прагнення до боротьби з безкарністю і забезпечення справедливого правосуддя для жертв найсерйозніших злочинів проти людства.

1.3. Структура Міжнародного кримінального суду

В останні роки міжнародні відносини все більше вплутуються в конфлікти та порушення основоположних прав людини, закріплених в міжнародному праві. Ці проблеми, на жаль, стають все більш актуальними і для нашої країни. Для протидії таким порушенням, як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людства та агресії, міжнародне право визначило специфічні механізми, ключовим серед яких є функціонування МКС.

Зусиллями Amnesty International та інших правозахисних організацій, у 1998 році у Римі було підписано Римський статут, який став основоположним документом для МКС. Цей суд є першим сталім міжнародним судовим органом, створеним для боротьби з безкарністю за вчинення особливо тяжких міжнародних злочинів, базуючись на міжнародних договірних відносинах [18].

Статут визначає структуру суду, що включає такі елементи: Президію, Секретаріат, Палату попереднього слідства, Судову палату, Палату апеляційного провадження та Канцелярію прокурора. Всі ці елементи відображають різні стадії кримінального процесу, включаючи розслідування, досудове слідство, судове розглядання та апеляційний процес.

Важливо відзначити, що до складу МКС входить 18 суддів, які обираються на термін у дев'ять років. Процес виборів суддів відбувається шляхом таємного голосування на засіданні Генеральної Асамблеї ООН, де кандидати мають відповідати певним критеріям, зокрема високим моральним якостям, незалежності та об'єктивності, володінню однією з офіційних мов суду, та громадянством країни-учасниці Статуту. [19, с. 13].

Асамблея держав-учасниць Римського статуту відіграє ключову роль у формуванні структури суду, включаючи призначення суддів, прокурора та його помічників, а також впливає на контроль за діяльністю суду. До складу

Асамблеї входять представники кожної держави-учасниці Статуту, а також інші держави як спостерігачі.

Асамблея має Бюро, до складу якого входять Голова, два заступники і 18 членів, обраних на трирічний термін. Бюро та сама Асамблея відповідають за ключові аспекти діяльності суду, включаючи вибори та призначення ключових посадових осіб, у тому числі суддів, а також за забезпечення прозорості та ефективності роботи суду.

Судді обираються наступним чином:

I. Висування кандидатів на посаду суддів:

1. Секретаріат Асамблеї країн-учасниць розсилає через дипломатичні канали запрошення на подачу кандидатур для призначення суддів МКС.

2. Запрошення на подачу кандидатур включають текст пунктів 3, 4, 8 статті 36 Статуту, текст резолюції, а також інструкцію щодо процедури виборів та критеріїв для кандидатів.

3. Термін подачі кандидатур розпочинається за 26 тижнів до дати виборів і триває 12 тижнів.

4. Кандидатури, висунуті поза визначеним терміном, не приймаються до розгляду.

5. Держави-учасниці інформують Секретаріат Асамблеї про своїх кандидатів на посаду суддів МКС через дипломатичні канали.

6. Для цього держава-учасниця подає заяву за затвердженим зразком до Асамблеї про участь у виборах.

7. Право висувати кандидатів на посаду судді МКС мають держави, що пройшли процес ратифікації, прийняли Статут або приєдналися до нього. Кандидати вважаються офіційними та включаються в список після подання Генеральному Секретарю ООН відповідної ратифікаційної грамоти, документу про прийняття або приєднання до Статуту. Важливо, що на момент виборів ця держава має бути членом Статуту.

8. Секретаріат Асамблеї якнайшвидше після отримання заяв про подачу кандидатур розміщує відповідну інформацію на веб-сайті МКС.

9. Секретаріат Асамблеї країн-учасниць формує список кандидатів у алфавітному порядку згідно з англійською абеткою, з усіма необхідними документами, та розсилає його через дипломатичні канали.

10. Шість тижнів після старту процесу висування кандидатур Асамблея держав-учасниць інформує про загальну кількість претендентів, які братимуть участь у виборах.

11. У випадку, коли кількість кандидатів є недостатньою через певні критерії, Асамблея може продовжити термін висування на два тижні за один раз, але не більше ніж тричі.

12. Для забезпечення виборчого процесу створюються два різних списки кандидатів. У перший список (список А) включаються особи з відповідною кваліфікацією у сфері кримінального права та судочинства, тоді як у другий список (список Б) потрапляють кандидати, які визнані експертами у галузі міжнародного права. Якщо на кінець встановленого періоду для подачі кандидатур, загальна кількість кандидатів виявляється меншою за кількість вакантних місць, або якщо кількість кандидатів зі списків А та Б є меншою за мінімально потрібну кількість, то термін висування продовжується на два тижні.

II. Вибори суддів:

1. Визначається дата проведення виборів.

2. Формуються два списки претендентів у порядку англійської абетки.

3. До складу Суду обираються шість кандидатів, які здобули найбільшу підтримку, забезпечуючи дві третини голосів від держав-учасниць, при умові кворуму від більшості цих держав.

4. У випадку, коли двоє кандидатів з однаковим громадянством набрали необхідну кількість голосів, вважається обраним той, хто має більше голосів.

5. З урахуванням кількості вакансій, обрання вважається дійсним для не більше ніж 13 кандидатів із списку А та не більше 9 кандидатів із списку Б.

6. Під час вибору суддів, держави-учасниці враховують потребу забезпечення представництва різних правових систем світу, географічного розподілу, а також балансу між представництвом чоловічої та жіночої статей. Особлива увага приділяється наявності досвіду в спеціальних юридичних сферах, включаючи питання насильства над жінками та дітьми.

7. Голосування проводиться за кожним критерієм, враховуючи мінімальну кількість потрібних кандидатів.

8. Асамблея забезпечує дотримання виборчої процедури та аналізує процес виборів з метою виявлення потенційних покращень та змін.

Згідно з пунктом 2 статті 36 Римського статуту, кількість суддів у МКС відповідає кількості держав-учасниць, яка становить вісімнадцять. Якщо виникає потреба, Асамблея може збільшити загальну кількість суддів.

Обраним на посаду судді термін служби становить дев'ять років, і повторне обрання неможливе. Проте, це правило не застосовується до перших виборів, коли судді розподіляються таким чином:

- перша третина обрана шляхом жеребкування на термін у три роки,
- друга третина на шість років,
- остання третина на повний термін.

Згідно з пунктом 10 статті 36 Статуту, судді Судової палати чи Апеляційної палати залишаються на посаді після завершення терміну їх обрання до завершення конкретного судового процесу, тим самим забезпечуючи неперервність суддівського складу.

Після виборів судді МКС незалежно утворюють Президію та відповідні відділи і палати суду. Президія складається з голови та двох заступників, які обираються голосуванням серед суддів. Згідно зі статтею 38 Римського статуту, Президія відповідає за адміністративне управління справами Суду (крім канцелярії Прокурора) і виконання інших несудових функцій, делегованих їй статутом.

Президія відіграє ключову роль у несудовому управлінні справами МКС, відокремлену від безпосереднього виконання правосуддя. Крім

Президії, судді формують відділення Суду відповідно до стадій провадження, включаючи:

- відділення попереднього розгляду, що складається з щонайменше шести суддів і займається попереднім слідством;
- відділення судового розгляду, також з щонайменше шести суддів, що веде безпосередній розгляд справи;
- апеляційне відділення, що складається з голови та чотирьох суддів і відповідає за перегляд рішень Судової палати.

Ця трирівнева структура Суду є інновацією порівняно з трибуналами по колишній Югославії та Руанді, де не було окремого рівня попереднього розгляду, а також відрізняється від Нюрнберзького воєнного трибуналу, де відсутня апеляційна стадія.

Відповідно до Римського статуту, Канцелярія прокурора відіграє роль самостійного органу в структурі МКС. Як зазначено у пункті 1 статті 42 Статуту, основні завдання Канцелярії прокурора полягають у зборі доказів про злочини та веденні розслідувань для формування та підтримки обвинувальної стратегії протягом судового процесу.

Структура Канцелярії прокурора включає:

1. Прокурора,
2. Одного або кількох заступників,
3. Кваліфікованих слідчих та
4. Консультантів прокурора зі спеціальних питань.

Прокурор і його заступники обираються на засіданнях Асамблеї шляхом голосування держав-учасниць за порядком, аналогічним виборам суддів МКС. Кандидати на ці посади мають представляти різні держави. Прокурор подає три кандидатури на кожну посаду заступника прокурора [20, с. 15].

Секретаріат є іншим несудовим органом у структурі МКС. Його роль полягає у керуванні позасудовими аспектами та адміністративному обслуговуванні суду. Керівником Секретаріату є секретар, якого обирають

судді шляхом таємного голосування, з урахуванням рекомендацій від Асамблеї. Секретар обирається на п'ятирічний термін і може бути переобраним один раз.

Секретаріат також формує Групу з надання допомоги потерпілим і свідкам. Ця група, працюючи у взаємодії з Канцелярією прокурора, забезпечує захист та безпеку свідків і потерпілих, надає консультації та рекомендації та здійснює інші пов'язані з цим функції. Склад групи включає фахівців із досвідом роботи у сферах, пов'язаних з травмами, в тому числі з травмами, що стосуються злочинів сексуального насильства.

Група з надання допомоги потерпілим і свідкам виконує такі функції, як консультування з питань прав та можливостей, зазначених у Статуті та Правилах процедури, адміністративна та технічна підтримка свідків і потерпілих на різних етапах судового процесу, своєчасне інформування про рішення МКС, вирішення питань, пов'язаних з переселенням, та інші задачі.

Посадовці МКС підпорядковуються міжнародним обов'язкам і зобов'язані уникати переваг на користь національної приналежності. Основними керівними принципами їхньої діяльності є принципи, встановлені у Статуті Суду. Важливо, щоб вони уникнули будь-якої дискримінації за будь-якою ознакою або зловживання своїми службовими обов'язками. Крім того, працівникам МКС не дозволяється використовувати своє службове становище чи отриману інформацію для особистого збагачення. Вони також не можуть займатися іншою оплачуваною діяльністю, якщо це створює конфлікт інтересів із їхніми службовими обов'язками.

Співробітники Секретаріату, Канцелярії Прокурора та судових палат користуються привілеями та імунітетами, подібними до тих, що мають керівники дипломатичних місій. Однак у випадку кримінальних справ, порушених національним судом проти службової особи Суду, імунітет може бути знятий. Відповідно до статті 48 Статуту, юридичний імунітет, що стосується всього сказаного, написаного або зробленого ними у виконанні

своїх офіційних обов'язків, зберігається навіть після завершення їхнього мандата.

Фінансування МКС здійснюється завдяки внескам держав-учасниць, розмір яких визначається відповідно до погодженої шкали. Додаткові фінансові ресурси можуть походити від добровільних внесків міжнародних організацій, урядів, юридичних і фізичних осіб, а також від коштів, наданих ООН у випадку потреби.

Держави-учасниці самостійно покривають всі витрати, пов'язані зі співпрацею з МКС, крім випадків, коли це передбачено міжнародними нормами.

Підсумовуючи, МКС є унікальною багаторівневою та розгалуженою структурою, яка забезпечує його функціонування як цілісного міжнародного юридичного органу.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРІЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ

2.1. Нюрнберзький військовий трибунал

Створення першого в історії міжнародного суду над лідерами нацистської Німеччини було реакцією на жахливі війни та конфлікти, які охопили світ на початку 20-го століття. Цей історичний крок був відгуком на заяву Радянського уряду від 14 жовтня 1942 року, яка закликала до відповідальності вищих фашистських лідерів за злочини, здійснені під час війни. У заяві було висловлено вимогу створити спеціальний міжнародний трибунал для суду та покарання таких фігур як Гітлер, Герінг, Гесс, Геббельс, Гімmlер, Ріббентроп, Розенберг та інших відповідальних фашистських лідерів

Ця ідея отримала подальший розвиток у Московській декларації, прийнятій 30 жовтня 1943 року під час конференції міністрів закордонних справ СРСР, США та Великої Британії. В декларації було оголошено, що німецькі офіцери, солдати і члени нацистської партії, відповідальні за звірства та злочини, повинні бути передані країнам, де вони скоїли ці діяння, для суду і покарання за законами цих країн. Таким чином, було закладено основу для створення міжнародного військового трибуналу, що став історичним прецедентом в застосуванні міжнародного права до військових злочинців.

Московська декларація, прийнята в ході конференції міністрів закордонних справ в 1943 році, відкривала шлях для притягнення до відповідальності німецьких військових злочинців. Ця декларація визначила два види юрисдикції: міжнародний суд для вищих німецьких командирів та національні суди для нижчих рангів, відповідальних за злочини на конкретних територіях.

2 листопада 1942 року було створено Надзвичайну Державну Комісію СРСР, що зібрала численні докази злочинів німецьких загарбників. Залучення громадськості, таких як лікарі та вчителі, забезпечило збір документів, експертиз, фото та відеоматеріалів, які підкріпили звинувачення на Нюрнберзькому трибуналі.

Правовою основою для створення Нюрнберзького трибуналу став «Статут Міжнародного військового трибуналу», підписаний представниками чотирьох держав - СРСР, США, Великої Британії та Франції. Документ, прийнятий під час Лондонської конференції 8 серпня 1945 року, визначав створення трибуналу для суду над головними військовими злочинцями Європи. Ці принципи були згодом затверджені Генеральною Асамблеєю ООН як стандартні норми в боротьбі з військовими злочинами та злочинами проти людства [21].

Статут Міжнародного військового трибуналу, що містить сім розділів та 30 статей, являє собою важливий документ, що визначає структуру та принципи діяльності трибуналу. Перший розділ охоплює організацію трибуналу, вказуючи на склад з чотирьох членів та їхніх заступників, яких призначають країни-засновники. Заступники виконують функції членів трибуналу у випадку їх нездатності виконувати обов'язки, забезпечуючи безперебійність роботи трибуналу.

Другий розділ визначає юрисдикцію та загальні принципи діяльності трибуналу, встановлюючи правову основу для розгляду справ. Третій розділ стосується Комітету з розслідування та обвинувачення головних військових злочинців, відповідального за збір доказів і формування обвинувачень.

Четвертий розділ містить гарантії процесуальних прав підсудних, забезпечуючи їх право на справедливий суд. П'ятий розділ визначає права та обов'язки трибуналу під час судових засідань. Шостий розділ встановлює процедури винесення вироку, а сьомий розділ визначає правила щодо фінансування та покриття витрат трибуналу. [22].

Цей Статут став основою для роботи Нюрнберзького трибуналу, вперше в історії встановлюючи механізми для судового переслідування військових злочинців на міжнародному рівні.

Статут Міжнародного військового трибуналу містить чітке положення щодо неможливості заміни членів трибуналу чи їх заступників під час процесу, окрім випадків хвороби або інших серйозних причин. Це положення створює чіткі тимчасові рамки для заміни учасників. Статут також вимагає присутності всіх чотирьох членів трибуналу або їх заступників для кворуму. Вибір головуючого серед представників держав відбувається перед кожним судовим процесом, причому цей вибір залежить від рішення більшості членів трибуналу. Якщо засідання проводиться на території однієї з чотирьох держав-засновників, головуючим стає представник цієї держави, а при рівному розподілі голосів вирішальним є голос головуючого. Окрім цього, передбачена можливість створення нових трибуналів за Статутом Нюрнберга.

Другий розділ Статуту визначає юрисдикцію та основні принципи трибуналу. Трибунал має право судити і карати осіб, які діяли на користь осі, за злочини, передбачені статтею 6. Відповідальність несуть лідери, організатори, змовники та співучасники, причетні до планування і реалізації злочинних планів. Особливість трибуналу полягає в тому, що підсудними стають переважно високопоставлені особи, які визначаються як організатори та лідери замість нижчих рангових осіб чи безпосередніх виконавців. Звільнення від відповідальності або пом'якшуючі обставини не допускаються згідно з цими принципами.

Стаття 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу визначає три категорії злочинів, які підпадають під юрисдикцію трибуналу та за які особи несуть індивідуальну відповідальність:

Злочини проти миру, що включають розробку, організацію, розпалювання або ведення агресивних воєн та воєн, які порушують

міжнародні угоди, а також участь у планах чи змовах, спрямованих на такі дії.

Військові злочини, які охоплюють порушення законів чи звичаїв війни, включаючи вбивства, знущання над мирним населенням окупованих територій, вбивства військовополонених, розграбування та інші аналогічні дії.

Злочини проти людства, що включають вбивства, геноцид, рабство, депортацію та інші жорстокі дії проти мирного населення під час або до війни, а також переслідування за політичними, расовими або релігійними причинами у зв'язку з будь-яким злочином, підпадаючим під юрисдикцію Трибуналу, незалежно від порушення внутрішнього законодавства країни, де вони були вчинені.

Третій розділ Статуту описує роль Комітету з розслідування справ та обвинувачення головних військових злочинців. Кожна держава-підписант призначає Головного обвинувача, який разом з іншими Головними обвинувачами формує Комітет, що визначає остаточний список осіб, які мають постати перед Трибуналом. Обов'язки Головних обвинувачів включають розслідування, підготовку обвинувальних актів, допити свідків і підсудних, представлення обвинувачень у суді, призначення уповноважених для виконання певних завдань та виконання інших необхідних дій для підготовки справи до судового розгляду.

Четвертий розділ Статуту Міжнародного військового трибуналу передбачає низку процесуальних гарантій для забезпечення справедливості судового розгляду над підсудними. Ці гарантії включають:

1. Детальне викладення всіх звинувачень у обвинувальному акті, з наступним перекладом на рідну мову підсудного та наданням йому перед початком процесу.
2. Можливість для підсудного надавати пояснення щодо висунених обвинувачень.

3. Проведення попереднього допиту та судових засідань на мові підсудного або з забезпеченням перекладу.

4. Право на самостійний захист або захист за допомогою адвоката.

5. Можливість представити докази на захист і заявити про виклик будь-якого свідка, викликаного обвинуваченням.

Статут також визначає, що постійне місцезнаходження Трибуналу - Берлін, а перший процес - у Нюрнберзі. Далі вказано права Трибуналу, включаючи виклик свідків, допит підсудних, вимогу до документів, а також обмеження на тривалість судового розгляду та інші заходи для запобігання невиправданим затримкам. Наступні розділи Статуту висвітлюють процедури проведення судового процесу та винесення вироку, при цьому зазначаючи, що вирок є остаточним і не підлягає оскарженню.

Нюрнберзький трибунал розпочав свою роботу 20 листопада 1945 року. Шишков С.А. вважає, що вибір Нюрнберга для першого процесу має символічне значення, оскільки місто було центром націонал-соціалізму. Протягом 11 місяців було проведено 403 відкритих засідань, допитано 116 свідків та розглянуто понад 5 тисяч документальних доказів. У складі Трибуналу були представники чотирьох держав, кожна з яких призначила свого члена та заступника [23].

На судових засіданнях Нюрнберзького трибуналу головував лорд-суддя Джефрі Лоренс, представник Великої Британії. Ключовими обвинувачами були: Руденко Р. А. від СРСР, Р. Джексон від США, Х. Шоукросс від Великої Британії та Ф. де Ментон від Франції.

Спочатку до списку обвинувачених було включено 24 особи, але кількість зменшилася до 22. Серед підсудних були видатні нацистські лідери, включаючи Германа Вільгельма Герінга, Рудольфа Гесса, Йоахіма фон Ріббентропа, Вільгельма Кейтеля, Альфреда Розенберга, Ганса Франка, Вільгельма Фріка, Юліуса Штрейхера, Вальтера Функа, Ялмара Шахта, Карла Дьоніца, Еріха Редера, Бальдура фон Шираха, Фріца Заукеля,

Альфреда Йодля, Франца фон Папена, Артура Зейсс-Інкварта, Альберта Шпеєра, Костянтина фон Нейрата, Ганса Фріче, Ернста Кальтенбруннера.

Мартін Борман був судимий заочно, як визначено статтею 12 Статуту. Справа Густава Круппа фон Болена унд Гальбаха була призупинена через його важкий стан здоров'я. Справа Роберта Лея була закрита через його смерть за місяць до початку суду.

Міжнародний військовий трибунал оцінював злочини окремих осіб та їхню причетність до різних груп або організацій, зокрема, до урядового кабінету Німеччини, керівництва НСДАП, СС, включаючи службу безпеки (СД), гестапо, СА, а також до генерального штабу та вищого командування німецьких збройних сил.

На основі вироку трибуналу було засуджено наступних осіб:

До смертної кари через повішення: Герман Герінг, Йоахім фон Ріббентроп, Вільгельм Кейтель, Ернст Кальтенбруннер, Альфред Розенберг, Ганс Франк, Вільгельм Фрік, Юліус Штрейхер, Фріц Заукель, Артур Зейсс-Інкварт, Мартін Борман (заочно) і Альфред Йодль.

До довічного ув'язнення: Рудольф Гесс, Вальтер Функ і Еріх Редер.

До 20 років ув'язнення: Бальдур фон Ширах і Альберт Шпеєр.

До 15 років ув'язнення: Костянтин фон Нейрат.

До 10 років ув'язнення: Карл Деніц.

Виправдані: Ганс Фріче, Франц фон Папен і Ялмар Шахт [24, с. 159-162].

Нюрнберзький трибунал став першим судом над міжнародними злочинцями, зламавши попередні уявлення про те, що особи, які вчинили злочини, мають судитися тільки за законами країн, де ці злочини були вчинені. Цей суд вперше в історії застосував принципи міжнародного кримінального права та заклав фундамент для індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини.

2.2. Токійський військовий трибунал

Ще одним важливим міжнародним судовим органом, що виник після Другої світової війни, став Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу в Токіо, створений для розгляду справ японських військових злочинців. Цей трибунал, в багатьох аспектах, був аналогічний Нюрнберзьким процесам. Він був утворений відповідно до Каїрської декларації від 1 грудня 1943 року, Потсдамської декларації від 26 липня 1945 року, а також згідно з умовами Акту про капітуляцію Японії від 2 вересня 1945 року і домовленостями Московської конференції від 26 грудня 1945 року.

У Каїрській декларації було оголошено про наміри Сполучених Штатів, Китаю та Великобританії щодо Японії, а саме про відсутність цілей територіального здобутку і рішучість здійснити непохитний тиск на Японію з моря, суші та повітря для стримування її агресії. Ці держави прагнули до відібрання в Японії окупованих нею островів у Тихому океані.

У Потсдамській декларації були викладені умови капітуляції Японії, заявлені Китаєм, США та Великобританією, а також основи для мирного врегулювання та подальшого розвитку Японії після війни. Цікаво, що саме в цій декларації вперше було запропоновано ідею створення Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу [25].

Підписавши Акт про капітуляцію, Японія погодилася «чесно виконувати умови Потсдамської декларації», включно з покаранням військових злочинців.

Згідно з оголошеними зобов'язаннями і принципами зазначених вище документів, 19 січня 1946 року генерал Дуглас Макартур, командувач союзних окупаційних військ, видав наказ про створення трибуналу для розгляду справ японських військових злочинців. У цей же день було ухвалено і підписано Статут Міжнародного військового трибуналу для

Далекого Сходу, який був коротшим за Статут від 8 серпня 1945 року, маючи лише 5 розділів та 17 статей [26].

Сформульовані у Статуті Токійського трибуналу принципи стали фундаментом ключових положень Статуту Нюрнберзького трибуналу. Проте, на противагу Нюрнберзькому, Токійський трибунал не дотримувався принципу рівного представництва країн у його організації та проведенні судового процесу. У випадку Нюрнбергу, члени трибуналу спільно домовлялись про обрання Головуючого, а обвинувачі рівномірно розподіляли обов'язки. Судові процедури проводились на чотирьох мовах, відповідно до кількості учасницьких країн. Натомість у Токіо ситуація була інша.

Перший розділ Статуту Міжнародного військового трибуналу для Далекго Сходу, що називається «Організація трибуналу», визначає Токіо як місце розташування трибуналу. Трибунал складається з шести до одинадцяти членів, призначених Верховним Командувачем Союзних Держав із кандидатур, запропонованих країнами-підписантами Акта про капітуляцію. До складу трибуналу увійшли представники одинадцяти країн, зокрема СРСР, США, Великобританії, Китаю, Франції, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Голландії, Індії та Філіппін, які брали участь у війні проти Японії та перемогли її.

Верховний Командувач Союзних Держав має право призначити одного із членів трибуналу його Головою. Статут також передбачає створення Секретаріату, до складу якого входять Генеральний Секретар, призначений Верховним Командувачем, а також помічники секретаря, клерки, перекладачі та інший необхідний персонал. Генеральний Секретар відповідає за організацію та управління роботою секретаріату.

Трибунал має право скликати офіційне засідання при присутності не менше шести його членів. Для прийняття рішень потрібна присутність більшості членів. Усі рішення, включаючи визнання винуватості та винесення вироків, ухвалюються більшістю голосів присутніх членів. У

випадку рівного розподілу голосів, вирішальним стає голос Голови трибуналу.

У другому розділі Статуту, під назвою «Юрисдикція та основні положення», стаття 5 визначає, що Трибунал має повноваження судити і засуджувати військових злочинців у регіоні Далекого Сходу, звинувачених особисто або як членів організацій, у злочинах, у тому числі проти миру. Перелік злочинів, які входять у компетенцію Трибуналу та викликають особисту відповідальність, включає:

1. **Злочини проти миру**, включаючи планування, організацію, початок або проведення агресивної війни, порушуючи міжнародне право, угоди чи договори, або участь у змові з метою виконання цих дій;

2. **Військові злочини**, які порушують закони та звичаї війни, визначені міжнародними конвенціями;

3. **Злочини проти людяності**, включаючи вбивства, екстермінацію, рабство, депортацію та інші жорстокі акти проти цивільного населення до або під час війни, а також переслідування за політичними або расовими причинами, пов'язані з будь-якими злочинами під юрисдикцією Трибуналу, незалежно від відповідності таких дій внутрішньому законодавству країни, де вони були вчинені.

За ці злочини відповідатимуть лідери, організатори, підбурювачі та співучасники, які брали участь у розробці або реалізації змови чи плану, що передбачає вчинення будь-якого з цих злочинів, а також особи, які вчинили злочини в рамках таких планів. Важливим принципом було те, що ані офіційне положення підсудного, ані те, що він діяв за наказом уряду чи керівника, не звільняє від відповідальності. Цей принцип застосовувався як у Токійському, так і в Нюрнберзькому трибуналах, але було введено нове правило: ці обставини можуть бути враховані при визначенні покарання, якщо Трибунал вважає це доцільним за інтереси правосуддя. На Токійському процесі був один Головний обвинувач, призначений Верховним Командувачем Союзних Держав, який відповідав за розслідування та

підтримання звинувачення. Згідно зі статтею 8, будь-яка країна ООН, що перебувала у стані війни з Японією, могла призначити додаткового обвинувача.

Статут також містить положення, що забезпечують процесуальні права обвинувачених для справедливого розгляду, включаючи чіткість обвинувального акту, достатній час для підготовки захисту, проведення процесу англійською та японською мовами. На відміну від Нюрнберзького процесу, де кожен обвинувачений мав одного захисника, в Токіо їх було троє-чотири. Захист складався з 79 японських та 25 американських адвокатів, причому участь останніх була обумовлена необізнаністю японських адвокатів з англосаксонською судовою процедурою. Обвинувачені мали право безпосередньо або через захисника допитувати свідків, а також просити Трибунал викликати свідків та вимагати документи [27].

Розділ під назвою «Повноваження трибуналу та судочинство» окреслює права і обов'язки Трибуналу та визначає процедуру судового розгляду. Ці положення були схожими на ті, що використовувалися Нюрнберзьким трибуналом, але з додаванням нової вимоги – оцінка психічного і фізичного стану обвинувачених для визначення їх здатності брати участь у процесі. Розділ також включає норми про докази і їх релевантність, визначає категорії допустимих доказів, такі як офіційні документи, звіти, видані Міжнародним Червоним Хрестом чи його членами, медичними працівниками, а також письмові свідчення під присягою та інші.

Заключний розділ Статуту, «Винесення вироку та призначення покарання», через статтю 16 регламентує видачу покарань. Трибунал має право засуджувати винних осіб до смертної кари або іншого відповідного покарання. Вирок має бути оголошений публічно та містити обґрунтування. Виконання вироку здійснюється за розпорядженням Верховного Командувача Союзних Держав, який має право зменшити покарання чи внести зміни до вироку, але не може підвищити ступінь покарання.

Робота Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу розпочалася 3 травня 1946 року у Токіо і тривала 2 роки, 5 місяців і 9 днів, завершившись 12 листопада 1948 року. Критики процесу вказують на його тривалість та відсутність швидкості у проведенні судового розгляду, навіть Головний обвинувач заявив у інтерв'ю для «Ніппон Таймс» 19 червня 1946 року, що очікував завершення процесу над Тодзіо Хідекі та іншими 27 обвинуваченими за три місяці, але цього не сталося.

Головні причини затягування процесу включали: стратегію захисту, яка була спрямована на затягування процесу, складність англо-американської судової процедури, пасивність Трибуналу щодо швидкості судочинства та його неефективність, зокрема неадекватну реакцію на неявки членів трибуналу та інших осіб.

Судочинство очолював австралійський суддя Вільям Уебб, головним обвинувачем був американець Джозеф Кінн. Спочатку обвинувачення пред'являлися 29 особам, але один з них, колишній прем'єр-міністр Японії, випив ціаністий калій перед арештом, тому перед судом з'явилися 28 осіб. З них двоє померли до винесення вироку. [28].

Обвинувачені на Токійському процесі можна класифікувати на декілька груп:

1. Колишні глави уряду, включаючи Хідекі Тодзіо, Кокі Хіроta, Кійтіро Хірануму, Куніакі Коїсо та Коїті Кідо;
2. Екс-міністри закордонних справ та дипломати – Есуке Мацуока, Того Сігенорі, Сігеміцу Мамору;
3. Колишні посланники – Хіросі Осіма і Тосіо Шіраторі;
4. Вищі військові командири, включаючи міністрів оборони, головнокомандувачів, командирів армій – всього 13 осіб;
5. Чиновники військового управління – Наокі Хосіно, Окінорі Кая, Теїті Судзукі;
6. Представники націоналістичного руху та учасники офіцерських змов 1930-х років – Сюмей Окава і Кінгоро Хашимото.

Під час судового розгляду відбулося 818 публічних засідань та 131 закрите засідання. Трибунал розглянув 4356 документів і вислухав 1194 свідчення про злочини, вчинені військовими та політичними лідерами Японії, з яких 419 були представлені безпосередньо перед Трибуналом.

Обвинувальний акт спочатку містив 55 пунктів, що звинувачували японське керівництво в агресивних війнах (1937 – 1945) та злочинній політиці, яка привела до численних жертв у багатьох країнах, включаючи Японію. Однак до моменту виконання вироку лише 10 пунктів залишилися актуальними, включаючи змову проти миру, агресію проти Китаю, США, Британської Співдружності, Нідерландів, Франції, СРСР на озері Хасан та річці Халхін-Гол.

Завершення Токійського процесу призвело до вироків 25 японським військовим злочинцям, з яких сім були засуджені до смертної кари через повішення, 16 – до довічного ув'язнення, Того Сігенорі отримав 20 років, а Сігеміцу Мамору – 7 років ув'язнення. Судове розслідування стосовно трьох осіб було припинено. Жоден з обвинувачених не був виправданий. Виконання вироку щодо семи засуджених до смертної кари відбулося в ніч з 22 на 23 грудня 1948 року у в'язниці Сугамо, Токіо. Важливо відзначити, що Токійський процес був не єдиним, оскільки багато затриманих генералів та офіцерів були суджені союзниками окремо. До кінця 1950-х років більшість засуджених Токійським трибуналом були амністовані, деякі з них згодом обіймали високі посади у японському уряді [25].

2.3. Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії

МКТЮ став першою міжнародною спеціалізованою судовою установою, яка відрізнялась від судів у Нюрнберзі та Токіо як за своїм створенням, так і за юрисдикцією. З повною назвою "Міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності осіб, які порушували основоположні норми міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії з 1991 року", цей трибунал був заснований Радою безпеки ООН 25 травня 1993 року відповідно до резолюції № 827. Суд розташований у Гаазі, Нідерланди [29].

Згідно з резолюцією, Рада Безпеки висловила серйозну стурбованість щодо безперервних випадків порушень міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії, зокрема в Боснії та Герцеговині. Це включало масові вбивства, систематичні згвалтування, масові арешти, а також "етнічні чистки", що призвело до створення Міжнародного трибуналу та прийняття його Статуту [30].

Статут МКТЮ, що містить 34 статті, значно відрізнявся від статутів попередніх міжнародних трибуналів, включаючи основні принципи міжнародного кримінального правосуддя, сформульовані Нюрнберзьким трибуналом. Згідно зі статтею 1, МКТЮ наділено повноваженнями судити осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії з 1991 року [31]. Злочини, що розглядалися МКТЮ, можна умовно поділити на чотири категорії:

1. Грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року, включаючи умисні вбивства, тортури, серйозні фізичні та психологічні страждання, незаконне заволодіння майном, примус до військової служби у збройних силах ворога, позбавлення права на справедливий суд, незаконні депортації, арешти та використання цивільних осіб як заручників;

2. Порушення законів та звичаїв війни, включаючи використання отруйних речовин та інших засобів, які призводять до надмірних страждань,

а також безпідставне руйнування міст та селищ, що не виправдане військовою необхідністю;

3. Геноцид, визначений як дії з метою повного або часткового знищення національних, етнічних, расових або релігійних груп, включаючи вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, створення умов, що загрожують фізичному знищенню групи, запобігання народженню дітей, примусове переміщення дітей;

4. Злочини проти людяності, що включають умисні вбивства, екстермінацію, рабство, депортацію, незаконне ув'язнення, тортури, зґвалтування, переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами, а також інші жорстокі дії проти цивільного населення під час збройного конфлікту [32, с. 702-703].

МКТЮ став унікальним у своєму роді міжнародним судовим органом, відрізняючись від своїх попередників, таких як Нюрнберзький та Токійський трибунали. Цей трибунал, офіційно відомий як Міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності осіб, причетних до грубих порушень міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії з 1991 року, був створений 25 травня 1993 року Радою безпеки ООН за резолюцією № 827, із штаб-квартирою у Гаазі, Нідерланди.

Резолюція Ради Безпеки підкреслювала серйозне занепокоєння щодо постійних порушень міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії, особливо в Боснії та Герцеговині, включаючи масові вбивства, систематичні зґвалтування, етнічні чистки та інші жорстокі дії. Це призвело до створення Міжнародного трибуналу та прийняття його Статуту.

Статут МКТЮ, що складається з 34 статей, містить ключові принципи міжнародного кримінального правосуддя, вперше сформульовані Нюрнберзьким трибуналом, і встановлює, що трибунал має повноваження судити осіб, винних у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права, вчинених на території колишньої Югославії з 1991 року. Під юрисдикцію МКТЮ підпадають злочини, які можна умовно розподілити на

чотири категорії, включаючи грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року, порушення законів та звичаїв війни, геноцид та злочини проти людяності.

Щодо відповідальності, МКТЮ ставить під відповідальність тих, хто планував, ініціював, наказував, здійснював або допомагав у вчиненні зазначених злочинів. Посада особи не впливає на її відповідальність чи призначення покарання, подібно до практики Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Виконання наказів керівництва або уряду не звільняє від відповідальності, хоча може бути враховано як обставина, що пом'якшує покарання.

Територіальна юрисдикція МКТЮ охоплює всю територію колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, включаючи суходіл, повітряний простір та територіальні води, починаючи з 1 січня 1991 року. Відповідно до глави VII Статуту ООН, Рада Безпеки створила МКТЮ як тимчасовий орган із обмеженою тривалістю та обсягом юрисдикції, що не могла бути розширена за територіальні межі колишньої Югославії або у часі.

Однією з унікальних характеристик МКТЮ є положення про паралельну юрисдикцію, зазначене у статті 9 Статуту, яка передбачає, що Міжнародний трибунал і національні суди одночасно володіють юрисдикцією щодо судового переслідування осіб за порушення міжнародного гуманітарного права. При цьому, юрисдикція МКТЮ має пріоритет, що дозволяє трибуналу перебрати на себе справи з національних судів. Це визнає судовий суверенітет держав і загальну юрисдикцію щодо серйозних порушень Женевських конвенцій, військових злочинів, злочинів проти людства та геноциду. Паралельна юрисдикція виникла як необхідність для врахування масштабу злочинів та великої кількості потенційних злочинців.

Концепція паралельної юрисдикції порушує питання про можливість подвійного покарання за один і той же злочин в різних юрисдикціях. У цьому контексті застосовується принцип «non bis in idem», який передбачає, що

особа не може бути двічі притягнута до відповідальності за той самий злочин [33, с. 696-698].

Головний прокурор МКТЮ призначається Радою Безпеки на підставі рекомендацій Генерального секретаря ООН. Він чи вона повинні бути особами з непересічними моральними якостями та високим рівнем професійної кваліфікації, мати досвід у розслідуванні та виступі обвинувачем у кримінальних справах. Термін призначення становить чотири роки з можливістю подовження. Канцелярія Прокурора відповідає за розслідування інкримінованих злочинів, висунення обвинувальних актів і проведення кримінального переслідування.

Секретаріат, що складається з Секретаря та додаткового персоналу, відіграє важливу роль. Секретар призначається Генеральним секретарем після консультацій з Президентом Трибуналу на чотири роки з можливістю повторного призначення. Секретаріат виконує адміністративні обов'язки, сприяючи ефективній роботі Трибуналу.

Принципи кримінального процесу і етапи судових розглядів, від початку розслідування до завершення судового процесу, розкриваються у статтях 18-28 Статуту. Ці принципи базуються на загальновизнаних стандартах міжнародного кримінального правосуддя, включаючи принципи належного правового процесу, захисту прав підозрюваних і обвинувачених, а також захисту прав потерпілих і свідків. Такий підхід свідчить про прогресивні зміни у кримінальному судочинстві.

Стаття 21 Статуту передбачає основні судові гарантії, включаючи презумпцію невинуватості, право на інформування про звинувачення, достатній час для підготовки захисту, доступ до адвоката, право на переклад та захист від примусу до самообвинувачення. Також передбачається можливість проведення заочного судового розгляду.

Стаття 22 зосереджується на захисті потерпілих і свідків, зокрема, у справах, пов'язаних із сексуальним насильством, передбачаючи конфіденційність та безпеку їх особистих даних. На відміну від

Нюрнберзького та Токійського трибуналів, ці питання отримали велику увагу та детальне регулювання.

Рішення у справах приймаються більшістю суддів та оголошуються публічно, супроводжуючись обґрунтуванням. Відповідно до статті 24 Статуту, Міжнародний трибунал може призначати лише позбавлення волі як покарання, виключаючи смертну кару. Покарання відбувається в державі, визначеній Трибуналом, згідно з її національним законодавством та під наглядом самого Трибуналу.

7 серпня 2007 року Україна підписала важливу Угоду з ООН у Гаазі про реалізацію рішень МКТЮ, яку було ратифіковано 16 травня 2012 року. Згідно з умовами цієї угоди, Україна зобов'язується дотримуватися встановлених термінів покарань. У випадку, коли термін покарання перевищує максимально допустиму тривалість ув'язнення за українським законодавством, в Україні може бути виконано лише частину вироку [34].

Ефективність роботи МКТЮ вражає: протягом 24 років своєї діяльності трибунал залучив 1200 співробітників з 77 країн, провів 10 896 днів судових процесів, підготував 2,5 мільйона сторінок документації, висунув обвинувачення 161 особі, засудив 90 з них, виправдав 20, а 17 померли під час судового процесу. Окрім того, 13 справ було передано національним судам, а кількість допитаних свідків сягнула 5 тисяч [35].

МКТЮ завершив свою діяльність 21 грудня 2017 року, залишивши значний внесок у розвиток міжнародного правосуддя. Він став першим судом, який спрямував свої зусилля не лише на покарання винних і відновлення справедливості, але й на розробку основ примирення між народами та державами, що виникли на території колишньої Югославії, як це наголошував суддя МКТЮ В. Василенко. Цей суд сформував основоположні принципи кримінального судочинства, відображаючи суспільні та правові зміни того періоду, ставши взірцем для наступних міжнародних трибуналів.

2.3. Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді

МКТР було реакцією на страшні події в Руанді, які відбулися з 7 квітня по 15 липня 1994 року. Цей період ознаменувався геноцидом, протягом якого було вбито понад 800 тисяч осіб, здійснено безліч зґвалтувань та інших актів насильства, спрямованих на етнічне очищення народу тутсі з боку населення хуту. Жертвами стали близько 20% від загального населення країни [36, с. 697].

Реагуючи на ці події, Рада Безпеки ООН ухвалила рішення про створення МКТР 8 листопада 1994 року, відповідно до резолюції № 955. У резолюції виражалась занепокоєність щодо масштабних порушень міжнародного гуманітарного права в Руанді, включаючи геноцид та інші систематичні порушення, що становили загрозу міжнародному миру та безпеці [37].

Крім резолюції № 955, діяльність МКТР регулювалась також резолюціями № 978 від 27 лютого 1995 року та № 1165 від 30 квітня 1998 року. Перша закликала держави арештовувати осіб, підозрюваних у злочинах, які підпадали під юрисдикцію МКТР, а друга передбачала створення додаткової судової палати для прискореного розгляду справ [38].

Статут МКТР, моделювався за зразком Статуту МКТЮ, містив схожі положення щодо організаційної та процесуальної структури трибуналу, а також мав спільні органи. МКТР розташований у Аруші, Танзанія, з офісом у Кігалі, Руанда [39].

Стаття 1 Статуту МКТР визначає його юрисдикцію для переслідування осіб, відповідальних за порушення міжнародного гуманітарного права на території Руанди та громадян Руанди, відповідальних за такі порушення на території сусідніх країн, з 1 січня по 31 грудня 1994 року [40].

Територіальна компетенція МКТР охоплює не тільки власне територію Руанди, але й сусідні країни в тих випадках, коли громадяни Руанди порушували міжнародне гуманітарне право поза її кордонами. Часовий

діапазон юрисдикції цього трибуналу обмежується періодом з 1 січня по 31 грудня 1994 року, що відображає часові рамки конфлікту і злочинів, які розглядалися трибуналом [41, с. 807].

Спектр злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКТР, охоплює три основні категорії:

1. Геноцид;

2. Злочини проти людяності;

3. Порухення загальної статті 3 Женевських конвенцій та їх Додаткового протоколу II.

Категорії геноциду та злочинів проти людяності визначені аналогічно до тих, що містяться у статуті МКТЮ. Третя категорія, порушення статті 3, є додатковою і охоплює серйозні порушення, зазначені у Женевських конвенціях 1949 року та їх Додатковому протоколу II від 1977 року. Серед таких порушень:

- вбивства, тортури, інші форми жорстокого поводження, включаючи фізичне каліцтво;
- колективні покарання;
- захоплення заручників;
- терористичні дії;
- порушення людської гідності, включаючи знущання, сексуальні злочини, такі як зґвалтування і примусова проституція;
- мародерство;
- засудження та винесення вироків без належного судового процесу із забезпеченням необхідних судових гарантій [42, с. 795-796].

Юрисдикція МКТР розповсюджується на фізичних осіб, які планували, ініціювали, наказували, виконували або сприяли здійсненню злочинів. Попри схожість структури з МКТЮ, МКТР включає деякі специфічні елементи у своєму статуті. Обидва трибунали мають схожі органи, такі як судові палати, канцелярія прокурора та секретаріат. Спільні особливості обох трибуналів включають їх паралельну юрисдикцію з національними судами, процедурні

правила та права обвинувачених, а також захист потерпілих та свідків [43, с. 837].

У контексті санкцій, Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді обмежує максимальне покарання до довічного ув'язнення. При призначенні строків в'язниці судові органи МКТР керуються звичайною практикою руандійського правосуддя щодо термінів ув'язнення. Виконання покарання здійснюється як на території Руанди, так і в інших країнах, що висловили готовність прийняти осіб, засуджених трибуналом [44, с. 160].

Протягом 21 року роботи МКТР були висунуті обвинувачення проти 93 осіб, серед яких були вищі військові чини, урядовці, політики, бізнесмени, а також лідери релігійних груп і ЗМІ. З них 62 особи були засуджені, 14 - виправдані, 10 - передані на розгляд національних юстицій, 2 померли до винесення вироку, а обвинувачення проти 2 осіб були відкликані [45, с. 828].

З метою притягнення до відповідальності всіх, хто був причетний до геноциду в Руанді, 30 серпня 1996 року був прийнятий "Органічний закон", який передбачав розширену часову юрисдикцію порівняно з МКТР - від 1 жовтня 1990 року до 31 грудня 1994 року. Законом було запроваджено створення спеціалізованих палат у судах першої інстанції для розгляду справ про геноцид та введено процедуру «сповіді» для зменшення термінів покарання. Також особи, обвинувачені в геноциді, були класифіковані залежно від серйозності їх злочинів. Проте, через велику кількість справ, у 1998 році було розпочато впровадження традиційних руандійських народних судів "гачача", де місцеві старійшини вирішували спори на відкритому повітрі [46].

Закон про "гачача" був закріплений у 2001 році, а їх активна робота розпочалася у березні 2005 року з метою прискорення розгляду справ та сприяння примиренню громади. За час їхньої діяльності було створено 12 тисяч таких судів, які розглянули близько 2 мільйонів справ.

Після великої роботи судових органів Руанди, здається, що вони досягли своєї мети - забезпечили справедливість і покарали злочинців. Процес

примирення населення вимагає часу. Спадок МКТР полягає у його важливому внеску у розвиток міжнародного правосуддя, зокрема, у визначенні та тлумаченні поняття геноциду та визнанні зґвалтування як засобу його вчинення

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

3.1. Практика Міжнародного кримінального суду щодо засудження фізичних осіб до кримінальної відповідальності

МКС відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні правосуддя та притягненні до відповідальності осіб за серйозні міжнародні злочини. З моменту свого створення у 2002 році МКС розглянув безліч справ, які стали справжньою вітриною для збереження прав людини та відповідності міжнародному гуманітарному праву. Серед цих численних справ, три з них вирізняються своєю визначною вагою та впливом на сучасний світ. В даній роботі слід розглянути справи Томаса Лубанги Дійло, Ахмада аль-Факі аль-Махді та Жермена Катанги, що є важливими прикладами притягнення фізичних осіб до кримінальної відповідальності перед МКС.

Вибір цих трьох справ для дослідження в роботі впливає з їхньої суттєвості та впливу на розвиток міжнародного права та правосуддя. Кожна з цих справ розкриває важливі аспекти боротьби за справедливість у сучасному світі та ставить під сумнів безкарність за серйозні міжнародні злочини.

Ці справи стали кроком до зміцнення міжнародного права та встановлення принципу, що безкарність за серйозні міжнародні злочини більше не може бути терпимою.

Справа Томаса Лубанги Дійло стала значущою віхою в діяльності МКС, оскільки вона відображає зобов'язання міжнародного співтовариства викорінювати безкарність за найсерйозніші злочини, які турбують міжнародне співтовариство, та демонструє роль МКС у притягненні фізичних осіб до кримінальної відповідальності [47].

Томас Лубанга Дійло, лідер парамілітарної групи «Об'єднана Патріотична Група Конго» (UPC), був визначним діячем у конфлікті, що відбувався у Демократичній Республіці Конго (ДРК) на початку 2000-х років. Конфлікт у ДРК був складною та багатогранною кризою, яка включала численні збройні групи та мала міжнародні виміри. Регіон Ітурі, де діяла UPC під керівництвом Лубанги, став епіцентром жорстоких зіткнень, в яких учасники часто використовували етнічні розбіжності для підживлення конфлікту.

Лубангу звинувачували у тому, що він використовував дітей-солдатів у збройному конфлікті. Згідно з міжнародним правом, вербування та використання дітей молодше 15 років у військових конфліктах є воєнним злочином. Це було ключовим моментом у звинуваченні Лубанги, оскільки він став першою особою, притягнутою до відповідальності МКС за подібні злочини.

Судовий процес над Лубангою почався в 2009 році і тривав кілька років. Це було першим судовим розглядом МКС і відповідно першим випробуванням його процедур та принципів. Процес включав складні питання збору доказів, захисту свідків і правових тонкощів, що стосуються воєнних злочинів та прав дітей у збройних конфліктах.

Протягом процесу обвинувачення представило численні свідчення, включаючи покази колишніх дітей-солдатів. Ці свідчення були ключовими у демонстрації ролі Лубанги у вербуванні та використанні неповнолітніх в збройних зіткненнях. Обвинувачення також підкреслювало, що Лубанга не лише знав про використання дітей-солдатів, але й активно сприяв цій практиці як лідер UPC.

Захист Лубанги оскаржував ці звинувачення, стверджуючи, що він не брав безпосередньої участі у воєнних злочинах та спробував захистити цивільне населення. Також були висунуті аргументи про політичний контекст справи та можливі недоліки у процесі збору доказів.

Справа Лубанги стала першою, в якій МКС здійснив судовий розгляд. Це був випробувальний камінь для суду у його прагненні забезпечити справедливість на основі міжнародного права. Суд постановив, що Лубанга несе відповідальність за злочини, вчинені його підлеглими, враховуючи його лідерську роль та контроль над діями збройної групи.

Рішення МКС у справі Лубанги стало прецедентом з кількох причин. По-перше, це був перший вирок, винесений МКС, що підкреслює його спроможність виконувати свої статутні функції. По-друге, справа Лубанги наголошує на необхідності захисту найбільш уразливих груп, зокрема дітей, від участі у військових конфліктах [48].

Ця справа мала значний вплив на міжнародне правосуддя. Вона не лише стала першим випробуванням ефективності МКС, але й привернула увагу до проблеми використання дітей у збройних конфліктах. Цей випадок також показав, що міжнародне правосуддя може бути успішно застосоване для притягнення до відповідальності високопоставлених осіб, незважаючи на виклики, пов'язані з міжнародним кримінальним судочинством.

Справа Ахмада аль-Факі аль-Махді є ще однією історичною подією у діяльності МКС. Вона стосується вищеназваної особи, яка була членом ісламської екстремістської групи в Малі. Ця справа стала першим випадком перед МКС, пов'язаним із знищенням об'єктів культурної спадщини, і підкреслила важливість збереження світового культурного надбання.

Ахмад аль-Факі аль-Махді був звинувачений у вчиненні воєнних злочинів у зв'язку з руйнуванням культурних об'єктів в Малі, включаючи об'єкти, які були внесені до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Згідно зі статтею 8(2)(e)(iv) Римського статуту, руйнування об'єктів культурної спадщини у воєнний час є воєнним злочином. Серед об'єктів, які були пошкоджені, був славетний об'єкт культурної спадщини в Тимбукту, включений до Списку світової спадщини - мавзолей святого святого Сіді Мохаммеда аль-Мохтара.

Судовий процес над Ахмадом аль-Факі аль-Махді розпочався в 2016 році перед МКС у Гаазі, Нідерланди. Справа стала унікальною через те, що підсудний першим визнав свою вину перед судом МКС, і це було історичним моментом у діяльності суду.

Протягом судового процесу були представлені свідчення та докази, які підтверджували роль Ахмада аль-Факі аль-Махді у знищенні культурних об'єктів. Він визнав свою вину у руйнуванні мавзолею святого Сіді Мохаммеда аль-Мохтара та виразив жаль за свої дії. Процес також включав розгляд питань, пов'язаних із сприянням захисту світового культурного надбання та попередженням подібних злочинів у майбутньому [49].

У вересні 2016 року Ахмад аль-Факі аль-Махді був засуджений МКС до 9 років позбавлення волі за вчинення воєнних злочинів у вигляді руйнування культурних об'єктів. Це рішення підкреслило важливість збереження світового культурного надбання та покарання відповідальних за його руйнування.

Справа Ахмада аль-Факі аль-Махді мала значний вплив на міжнародне правосуддя і підкреслила важливість захисту культурної спадщини під час конфліктів. Вона також показала, що особи, відповідальні за руйнування культурних об'єктів, можуть бути притягнуті до відповідальності перед міжнародним судом. Ця справа відіграє важливу роль у збереженні світового культурного надбання та запобіганні подібним злочинам у майбутньому.

Справа Жермена Катанги є важливою в історії МКС і визначилася як приклад притягнення особи до відповідальності за злочини проти людства та злочини війни. Ця справа розкрила широкий контекст збройного конфлікту та показала важливість притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють серйозні міжнародні злочини.

Справа Жермена Катанги виникла в контексті збройного конфлікту в Демократичній Республіці Конго (раніше відомій як Заїр) у другій половині 2000-х років. У цьому конфлікті брали участь різні збройні групи та

міжнародні актори, і він супроводжувався численними порушеннями прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Жермен Катанга був звинувачений у вчиненні численних злочинів проти людства та злочинів війни, зокрема у вбивствах, нападах на цивільне населення, викраденнях та паліннях будівель.

Справа була передана до МКС, і там проводилося розслідування та судовий процес. У ході процесу були представлені докази, які підтверджували вчинені злочини. Суд відзначив роль Жермена Катанги в організації та вчиненні злочинів, включаючи напади на села та насильство проти мирного населення.

Жермен Катанга був засуджений до позбавлення волі за численні злочини проти людства та злочини війни. Ця справа підкреслила важливість притягнення до відповідальності осіб за серйозні міжнародні злочини та сприяла справедливості для жертв конфлікту в Конго [50].

Загалом справа Жермена Катанги є важливим прикладом того, як МКС виконує свої обов'язки щодо притягнення до відповідальності осіб за серйозні міжнародні злочини та сприяє встановленню справедливості у світі.

У висновку, ці три справи свідчать про важливість ролі МКС у забезпеченні справедливості, притягненні до відповідальності фізичних осіб за міжнародні злочини та розвитку міжнародного права. МКС виступає як ключовий інструмент у боротьбі з безкарністю та забезпеченні справедливості для жертв серйозних міжнародних злочинів. Для міжнародного співтовариства важливо продовжувати підтримувати роботу МКС, надавати необхідні ресурси та сприяти його діяльності. Це сприятиме створенню більш справедливого та мирного світу, де права осіб будуть захищені, а злочинці притягнуті до відповідальності.

3.2. Міжнародний кримінальний суд та Спеціальний трибунал як інструменти притягнення до відповідальності осіб причетних до воєнних злочинів і злочинів проти людяності у війні росії проти України

У наші дні Україна зіткнулася з серйозними випробуваннями. Війна, розпочата росією, суттєво вплинула на повсякденне життя, ставши великим викликом для міжнародного порядку, що склався після Другої світової війни. Такий розвиток подій в центрі Європи був зовсім непередбачуваним.

Загальновідомо, що без справедливості неможливо досягнути миру. Притягнення до відповідальності за воєнні злочини і компенсація завданих збитків є ключовими для відновлення справедливості та миру.

Правові механізми захисту прав людини під час війни включають заходи, розроблені відповідно до національного та міжнародного права. Однією з таких заходів є створення спеціалізованих міжнародних кримінальних трибуналів.

Важливо підкреслити, що ідея створення спеціального трибуналу для розгляду злочину агресії проти України активно обговорюється серед фахівців [51].

21 серпня 2023 року відбулася міжнародна конференція на тему «Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: необхідність здійснення правосуддя», де обговорювались питання створення та функціонування такого трибуналу, а також виклики, що постають на цьому шляху. Участь у заході взяли провідні українські та міжнародні експерти у галузі міжнародного та кримінального права, прав людини, включаючи високопосадовців України та визнаних фахівців з інших країн.

Андрій Смирнов, як заступник офісу Президента України, в своєму виступі наголосив на суттєвій міжнародній підтримці ідеї створення трибуналу, зазначивши, що основне питання залишається вибір моделі його роботи.

Після обговорень та дискусій на конференції учасники підписали спільне звернення, в якому закликали міжнародне співтовариство об'єднатися і співпрацювати з Україною для створення спеціального трибуналу, що розглядатиме злочин агресії проти України [52].

Завдяки аналізу, що проведений у роботі можна дійти до висновку, що міжнародний кримінальний трибунал діє як ефективний правовий інструмент у застосуванні міжнародного гуманітарного права для припинення його порушень.

У контексті російсько-української війни, росія веде дії агресії: незаконне захоплення територій, вбивства, катування, сексуальне насильство над мирним населенням, геноцид, руйнування цивільної інфраструктури. Нагадую, що Нюрнберзький процес вже визначив агресію як один із найсерйозніших злочинів проти людства, але його значення не завжди сприймається однозначно.

Вторгнення російських військ в Україну, яке стало найбільшим актом проти людяності в Європі після Другої світової війни, ставить перед міжнародною спільнотою завдання притягнути до відповідальності агресора.

Оскільки агресія торкається великої кількості людей, порівняно з іншими злочинами, неминуче має наступити індивідуальна відповідальність, щоб запобігти безкарності за серйозні порушення міжнародного права [53].

Більшість воєнних злочинів є кримінальними діяннями за законами більшості країн, тому логічно, що настання відповідальності є неминучим. Проте, національний процес не може бути порівняний з міжнародним, оскільки тільки через міжнародний військовий трибунал, визнаний більшістю держав, можливе досягнення головної мети покарання за воєнні злочини – превентивності [54].

Президент України активно пропагує необхідність неминучого покарання за злочин агресії, який росія здійснила проти України, і підтримує ідею створення спеціального трибуналу з перших днів війни.

Президент наголошує, що без покарання росії за агресію, світова безпекова архітектура буде під загрозою, і жодна країна не почуватиметься захищеною.

На сьогоднішній день Україна має досвід притягнення російських військовослужбовців до відповідальності за злочин агресії, але на національному рівні існують обмеження у висуненні звинувачень проти високопосадовців росії з імунітетом. Юрисдикція МКС також не дає змоги подолати цей імунітет і притягнути до відповідальності вищих офіційних осіб агресора [55].

МКС стикається з труднощами у здобутті юрисдикції над злочином агресії, на відміну від інших основних міжнародних злочинів, оскільки Україна та росія не ратифікували Римський статут. Притягнути до відповідальності російських високопосадовців за сам злочин агресії є складно, а інші міжнародні інституції, такі як Міжнародний суд ООН чи Європейський суд з прав людини, можуть тільки довести відповідальність росії як держави, але не можуть покарати конкретних осіб [56].

Таким чином, існує гостра необхідність створення спеціального трибуналу, що діятиме відповідно до норм міжнародного права. Спеціальний трибунал, що діє як *ad hoc* суд, стане важливою частиною міжнародного правосуддя, необхідною для подолання імунітету високих посадових осіб від іноземної кримінальної юрисдикції та забезпечить притягнення до відповідальності російських високопосадовців за планування, розв'язування та ведення агресивної війни проти України [57].

На сучасному етапі існують три варіанти формування спеціалізованого трибуналу. Ці концепції також були темою дискусій на міжнародній конференції, присвяченій створенню спеціального трибуналу проти злочину агресії в Україні.

Перший підхід полягає в установах спеціалізованого трибуналу на підставі угоди між Україною та ООН, супроводжуваної відповідною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН.

Другий варіант включає створення трибуналу на базі багатостороннього міжнародного договору, укладеного між країнами світової спільноти.

Третя модель передбачає організацію суду на основі законодавства України з можливістю залучення міжнародних експертів для моніторингу його діяльності.

21 серпня 2023 року, на міжнародній конференції, було озвучено ідею четвертої моделі трибуналу, за якою він інтегрувався б у судову систему іншої держави з розвиненою правовою системою.

Підкреслюється, що для України неприйнятні будь-які гібридні форми спеціального міжнародного трибуналу, оскільки це є принциповим питанням.

4 травня 2023 року під час офіційного візиту до Нідерландів, Президент України заявив, що національний суд здатний притягнути до відповідальності за злочини, скоєні російськими військовими, але тільки спеціальний трибунал може забезпечити справедливість у випадку злочину агресії росії проти України.

Президент підтримав позицію України, зазначивши, що хоча конкретні параметри мандату майбутнього спеціального трибуналу ще обговорюються, необхідно врахувати, що злочин агресії має міждержавний політичний характер, на відміну від інших міжнародних злочинів, що вимагає його розгляду в міжнародному суді.

Спеціалізований міжнародний трибунал для розслідування російської агресії стане ключовим елементом в процесі встановлення миру та перехідного правосуддя, а також запобігання подібним агресіям у майбутньому [58].

Для України важливо отримати підтримку Європейського Парламенту у питанні створення спеціального міжнародного трибуналу для розслідування військових злочинів, скоєних росією та її союзниками проти України [59].

Необхідність у цьому кроці підкреслюється після того, як Генеральна асамблея ООН засудила необґрунтовану агресію росії та багато міжнародних

та регіональних організацій висловили заклики до створення всебічної системи відповідальності за міжнародні злочини, вчинені в Україні.

Важливим кроком у цьому напрямку стало заснування Міжнародного центру з переслідування за злочин агресії проти України (ІСРА), який розпочав свою роботу у липні 2023 року. Цей центр виступає як єдина платформа для збору інформації про злочини, вчинені під час війни.

Центр займається розробкою доказової бази та розслідуванням злочинів, а також підготовкою матеріалів для судового розгляду. Проводиться попереднє розслідування, яке базується на методології МКС, з використанням досвіду національних експертів, включно з українськими. Центр співпрацює з МКС, який вже розслідує військові злочини, злочини проти людяності та геноцид в Україні.

У складі ІСРА діє Спільна слідча група, яка включає українських та іноземних прокурорів. Їхнє основне завдання – збір та уніфікація доказів, а також розробка стратегії досудового розслідування злочину агресії.

В Україні вже зібрано численні докази, зокрема пов'язані з інцидентами підбурювання до насильства проти українців з боку російських посадовців та пропагандистів. Ці докази зібрані в рамках кримінального провадження, яке ведеться в Офісі Генерального прокурора України.

Основна відповідальність майбутнього спеціального міжнародного трибуналу полягатиме у відновленні законності міжнародного права та забезпеченні юридичної відповідальності за грубе порушення міжнародного права, що полягає у злочині агресії проти України. Цей трибунал має стати ефективним інструментом правосуддя, демонструючи, що особи, які несуть найбільшу відповідальність за злочин агресії проти України, будуть притягнуті до відповідальності [60].

Спеціальний трибунал має базуватися на принципах і підходах, використовуваних МКС, та відображених у Римському статуті. Таким чином, трибунал доповнюватиме діяльність МКС, не зменшуючи його значення.

Міжнародний кримінальний трибунал, як спеціалізований міжнародний орган, повинен зосереджуватися не лише на обставинах скоєння злочину, але й на суті діянь, незалежно від того, ким і як вони здійснюються. Пропаганда війни є визнаним міжнародним злочином, і не можна ігнорувати її при розгляді судом, навіть якщо дії осіб кваліфікуються не як воєнні злочини чи злочини проти людства, а як дії під час внутрішнього чи гібридного конфлікту [61].

Процес створення спеціального міжнародного трибуналу для розгляду злочину агресії проти України, заснованого на багатосторонньому міжнародному договорі, передбачає кілька етапів.

Початковий етап полягає у виробленні і підписанні багатостороннього міжнародного договору про створення трибуналу, а також у проведенні процесу його ратифікації. Далі настає етап організації функціонування спеціального трибуналу.

Юрисдикція спеціального міжнародного трибуналу має бути обмежена злочинами, які становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, зокрема злочином агресії, щоб не створювати конкуренції з МКС, а навпаки, посилювати його роль у розслідуванні основних міжнародних злочинів.

Таким чином, обидва міжнародні суди – МКС та спеціальний трибунал – проводитимуть розслідування щодо тих самих осіб, але за різними злочинами, що підпадають під їх юрисдикцію.

МКС продовжить виконувати свою роль як основний орган у сфері міжнародного кримінального правосуддя, а Україна продовжить тісну співпрацю з цією інституцією [62].

Конкретна особа не зможе одночасно перебувати під арештом або перед судом у цих двох інституціях. Процеси у МКС та спеціальному трибуналі вимагатимуть часу для проведення послідовних судових засідань, що є звичайним явищем у міжнародному судочинстві.

Хоча МКС не має повноважень переслідувати за злочин агресії в ситуації з Україною, відповідно до статті 20(3) Римського статуту,

спеціальний трибунал може вимагати від МКС розгляду первісного кримінального переслідування конкретної особи за злочин агресії, одночасно розглядаючи можливість відповідальності цієї ж особи за інші злочини, передбачені Римським статутом: геноцид, злочини проти людства та військові злочини [63].

Згідно з думкою експертів, відносини між МКС та спеціальним трибуналом можуть бути регульовані Угодою про взаємовідносини між МКС та ООН. Ця угода вимагатиме від спеціального трибуналу тісної співпраці з прокурором МКС, включаючи укладення відповідних домовленостей або угод для забезпечення ефективної співпраці [64, с. 215].

Укладення Угоди про взаємовідносини та будь-яких наступних угод між спеціальним трибуналом та МКС забезпечуватиме міцні та взаємовигідні робочі відносини між цими двома інституціями.

Для ефективного функціонування спеціального міжнародного трибуналу необхідно чітко визначити ключові аспекти його роботи у статуті. Серед основних елементів, які має включати статут, є:

1. Юрисдикція Трибуналу:

- Предметна юрисдикція: визначення злочинів, що підпадають під розгляд трибуналу.
- Часова юрисдикція: період, за який злочини можуть бути розглянуті.
- Територіальна юрисдикція: географічні межі, у межах яких злочини підлягають розслідуванню.
- Суб'єктна юрисдикція: особи, які можуть бути притягнуті до відповідальності.

2. Організаційна структура:

- Місцезнаходження трибуналу.
- Структура трибуналу, включаючи відділи та їхні функції.
- Порядок призначення суддів та апарату, їх повноваження та обов'язки.

- Робочі мови трибуналу.

3. Процедурні аспекти:

- Правила процедури та доказування.
- Права обвинуваченого, включаючи право на справедливий судовий розгляд.
- Правила тримання під вартою, включаючи умови утримання.
- Вимоги до судового рішення, включаючи обґрунтування вироків.
- Види покарань та порядок їх призначення.

4. Визначення злочину агресії:

- Опис злочину агресії відповідно до статті 8 Статуту МКС та загальноприйнятих норм міжнародного права.

5. Імунітети:

- Виключення застосування особистих імунітетів до чинних високопосадовців країни-агресора.
- Визначення, що функціональний імунітет не застосовується до злочину агресії.

6. Принципи судового процесу:

- Гарантії справедливого судового розгляду, включаючи посилення на міжнародне право прав людини та Європейську конвенцію з прав людини.
- Принципи законності та non bis in idem (заборона подвійного переслідування).

7. Співпраця з МКС:

- Процедура передачі доказів між трибуналом та МКС.
- Принципи утримання під вартою підозрюваних.
- Розроблення спільних програм захисту свідків.
- Визначення послідовності судових процесів для осіб, які притягуються до відповідальності обома судами.

Розроблення статуту спеціального трибуналу має враховувати ці ключові аспекти для забезпечення ефективності його роботи та гарантії справедливості судових процесів.

Рішення спеціального міжнародного трибуналу матимуть прецедентне і преюдиційне значення для рішень інших міжнародних інституцій, включаючи МКС, оскільки вони міститимуть конкретні юридичні факти, зокрема щодо злочину агресії. Це підкреслює необхідність визнання та виконання таких рішень іншими державами.

У статуті нового трибуналу повинен бути передбачений механізм відшкодування шкоди, завданої агресією росією, як Українській державі, так і окремим громадянам чи юридичним особам. Проте, існують певні виклики, пов'язані з відшкодуванням збитків, завданих агресією. Метою притягнення винних до відповідальності є не тільки їхнє засудження, але й відшкодування шкоди.

Відшкодування може здійснюватися з коштів та майна, що належать особам, причетним до агресії та її фінансуванню, а також з ресурсів держав-агресорів загалом. Це може включати накладення покарань, таких як конфіскація закордонних активів. Однак, зазвичай суб'єктами злочину агресії є конкретні особи, а не держава загалом, що вимагає пошуку ефективних механізмів відшкодування шкоди.

Можливе створення Фонду збереження конфіскованих коштів та майна, який тимчасово зберігатиме конфісковані активи, забезпечуючи відшкодування збитків. Процедура передавання та управління таким фондом також має бути регульована статутом [65].

Важливим аспектом є невідворотність покарання та дотримання всіх процедур. Водночас, оперативне створення трибуналу може створити додатковий тиск на представників росії, впливаючи на перебіг війни та уникнення спекуляцій чи визнання трибуналу як "суду переможця".

Для досягнення миру та стабільності у світі, цивілізованим державам необхідно об'єднати зусилля для створення трибуналу, який покарає

агресора і забезпечить справедливість, відшкодувавши шкоду, завдану діями держави-агресора.

ВИСНОВКИ

У XX і XXI століттях світ був свідком безлічі збройних конфліктів, які призвели до загибелі мільйонів людей і руйнування інфраструктури. Ці конфлікти часто супроводжувалися порушеннями міжнародного гуманітарного права, зокрема, застосуванням заборонених видів зброї, жорстокого поводження з мирним населенням та військовополоненими. Крім того, в ці століття спостерігалася дискримінація етнічних та інших меншин, яка виражалася в обмеженні їхніх прав та свобод, а в деяких випадках і в геноциді.

У дослідженні аналізується роль МКС у притягненні до відповідальності осіб, які скоїли воєнні злочини та злочини проти людяності, зокрема у контексті війни росії проти України. Дослідження є актуальним та значущим у сфері міжнародного кримінального права, оскільки воно ґрунтується на глибокому вивченні історичного, правового та практичного досвіду притягнення винних осіб до відповідальності.

Перший розділ роботи присвячений аналізу МКС, його історії створення, юрисдикції та структури. МКС був утворений згідно з Римським статутом 17 липня 1998 року, що стало знаковою подією у розвитку міжнародного правосуддя. Цей суд став першим постійним міжнародним кримінальним судом з мандатом притягнути до відповідальності осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які турбують міжнародну спільноту.

Його юрисдикція охоплює чотири основні категорії злочинів: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Це забезпечує універсальну платформу для притягнення до відповідальності тих, хто вчинив ці злочини, незалежно від їх національності чи місця здійснення злочину.

Структура МКС включає кілька ключових органів: Палати (зокрема Передсудову, Судову та Апеляційну палати), Прокуратуру та Секретаріат.

Кожен з цих елементів відіграє свою роль у забезпеченні ефективності та справедливості судових процедур. Слід зазначити, що прокуратура МКС відповідає за розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які можуть бути засуджені за міжнародні злочини.

МКС відіграє ключову роль у розвитку міжнародного гуманітарного права, встановлюючи прецеденти та стандарти, які впливають на майбутнє міжнародного правосуддя. Його рішення та висновки є важливими джерелами для правозастосування та правових досліджень.

Таким чином, МКС служить як попередження тим, хто вчиняє міжнародні злочини, і як гарантія того, що такі дії не залишаться безкарними. Його існування і діяльність відіграють надзвичайно важливу роль у підтриманні міжнародного миру та безпеки, зміцнюючи правові норми та принципи міжнародного правосуддя.

Другий розділ дослідження присвячений історії та еволюції міжнародних кримінальних трибуналів, які відіграли важливу роль у формуванні сучасного міжнародного кримінального права. Розділ зосереджується на чотирьох ключових трибуналах: Нюрнберзькому військовому трибуналі, Токійському військовому трибуналі, Міжнародному кримінальному трибуналі по колишній Югославії та Міжнародному кримінальному трибуналі по Руанді.

Нюрнберзький військовий трибунал був створений після Другої світової війни та став першим міжнародним судом, який притягнув до відповідальності вищих нацистських посадовців за воєнні злочини та злочини проти людяності. Його діяльність заклала основу для розвитку міжнародного гуманітарного права, визначивши ключові принципи, такі як принцип незастосування імунітету для військових злочинців та відповідальність за геноцид.

Токійський трибунал був створений для судового переслідування японських військових злочинців. Хоча він мав деякі схожості з Нюрнберзьким трибуналом, Токійський трибунал зіткнувся з рядом

унікальних викликів, зокрема у питаннях доказів та процедур. Незважаючи на це, він вніс важливий вклад у міжнародне правосуддя, підкресливши необхідність відповідальності за воєнні злочини.

Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії створили для розслідування та судового переслідування злочинів, скоєних під час конфліктів у колишній Югославії. Він став першим міжнародним кримінальним судом, який працював після Нюрнберзького та Токійського трибуналів, і зіграв ключову роль у розвитку міжнародного права, визначивши нові стандарти для воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Трибунал по Руанді був створений для розслідування та притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за геноцид у Руанді у 1994 році. Його діяльність значно вплинула на розвиток міжнародного права у сфері геноциду та злочинів проти людяності. Цей трибунал також зробив значний внесок у розвиток механізмів захисту свідків.

У цілому розділ демонструє, як історичний досвід міжнародних кримінальних трибуналів формував основи сучасної системи міжнародного правосуддя. Кожен з цих трибуналів вніс свій унікальний вклад у розвиток правових норм і принципів, що регулюють міжнародні злочини, і показав важливість міжнародної кооперації для забезпечення справедливості та протидії безкарності.

Третій розділ роботи зосереджений на аналізі функціонування МКС у контексті судового переслідування фізичних осіб за воєнні злочини та злочини проти людяності. Особлива увага приділяється вивченню трьох вагомих справ, що стали символом праці МКС: справам Томаса Лубанги Дійло, Ахмада аль-Факі аль-Махді та Жермена Катанги. Також розділ включає розгляд потенційних підходів до притягнення до відповідальності військових злочинців росії за їхнє вторгнення до України.

Справи МКС які розглядались у роботі ілюструють певний аспект правосуддя та підходу МКС до різних видів злочинів:

1. Справа Томаса Лубанги Дійло стала першою, у якій МКС виніс вирок. Лубанга був засуджений за вербування та використання дітей у збройних конфліктах у Демократичній Республіці Конго.

2. Ахмад аль-Факі аль-Махді був визнаний винним у знищенні культурної спадщини в Тімбукту, Малі, що стало прецедентом у міжнародному правосудді.

3. Жермен Катанга був засуджений за воєнні злочини та злочини проти людяності, також у Демократичній Республіці Конго.

Далі у роботі аналізуються потенційні механізми правосуддя, які можуть бути використані для притягнення до відповідальності осіб, причетних до воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних під час війни росії проти України. Центральним питанням є вибір між використанням існуючих механізмів МКС та створенням спеціального трибуналу.

Спочатку робота досліджує можливість використання МКС як засобу для притягнення до відповідальності злочинців. МКС вже має структуру, авторитет та досвід у проведенні розслідувань та судових процесів над особами, звинуваченими у міжнародних злочинах. Проте, діяльність МКС обмежена його статутною юрисдикцією, а також політичними та правовими викликами. Як відомо, росія не є стороною Римського статуту МКС, що ускладнює процес притягнення до відповідальності її громадян.

Далі розглядається альтернативний підхід - створення спеціального трибуналу, який би зосередився безпосередньо на злочинах, скоєних під час війни в Україні. Такий трибунал міг би бути створений міжнародною угодою чи резолюцією міжнародної організації, наприклад ООН. Спеціальний трибунал матиме цілу низку переваг, зокрема спеціалізацію на конкретному конфлікті, можливість швидшого реагування на злочини та гнучкість у питаннях юрисдикції та процедур.

Однак, створення спеціального трибуналу також має свої виклики, включаючи потребу в міжнародній підтримці, фінансуванні та чіткому визначенні його юрисдикції та правових повноважень.

І наостанок, надзвичайно важливим є аспект створення статуту спеціального трибуналу. Статут має включати конкретні положення, що визначають правові засади діяльності трибуналу, його структуру, процедуру ведення справ, права обвинувачених та види покарань. Важливою частиною статуту є також встановлення механізмів забезпечення прав людини та дотримання міжнародних стандартів правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гороховська О.В. Кодекс Ліберала та його значення для розвитку й кодифікації Міжнародного гуманітарного права. Держава та регіони. Сер. Право. 2014. № 2. С. 114–118.
2. Щур Б.В. Діяльність Міжнародного кримінального суду: історія і перспективи. Український часопис міжнародного права. 2016. № 5. С. 106–109.
3. Колесніков А.В. Що таке Міжнародний кримінальний суд. Влада. 2008. №28. С. 56–62.
4. Ведерникова О.Н. До питання про ратифікацію Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. Кримінальне судочинство. 2015. №4. С. 13–16.
5. Defendants at large [Електронний ресурс] // International Criminal Court. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/defendants?k=At%20large>.
6. Сироїд Т.Л. Жертви злочинів під захистом міжнародного співтовариства. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2003. №2. С. 138–141.
7. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 08.08.1945 №998_201 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201.
8. Буроменский М.В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью. Збірник наукових праць Харківського Центру з вивчення організованої злочинності. Сер. Право. 2001. №2. С. 48–67.

9. Лукашук І.І., Наумов А.В. Міжнародне кримінальне право : навч. посібник. Київ, с. 371.
10. Базов О. В. Питання міжнародно-правового статусу Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / О. В. Базов // Публічне право № 3 (35). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/35/pdf/pp-2019-35-06.pdf>.
11. Геноцид [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://termin.in.ua/henotsyd/>.
12. Антонович М. М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії [Електронний ресурс] / М. М. Антонович // НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА. 2017. Том 193. Юридичні науки. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12447/Antonovych_Yurysdyktsiia_Mizhnarodnoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
13. Аносова Ю. В. Юрисдикція міжнародних судових органів щодо злочину геноциду : дис. канд. юр. наук : 12.00.11 – міжн / Аносова Юлія Вікторівна – Київ, 2018. – 270 с.
14. Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
15. Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / К. А. Важна // Молодий вчений. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf>.
16. Сірант М. Міжнародний кримінальний суд як головний орган із протидії агресії [Електронний ресурс] / М. Сірант. – 2018. – Режим

- доступу до ресурсу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17963/31.pdf>.
- 17.Славко А. С. Окремі питання юрисдикції Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / А. С. Славко. – 2014. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.researchgate.net/publication/273040973_Jurisdiction_of_the_International_Criminal_Court.
- 18.Чабарай Г. Римський статут: Подружитися з Гаагою / Ганна Чабарай // Тиждень.ua. – 2018. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/214379>.
- 19.Устав Международного уголовного суда. - М.: Издательство ПРИОР, 2002 - 263 с.
- 20.Яворський Я. Т. Правовий статус Прокурора Міжнародного кримінального суду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Яворський Ярослав Теодейович – Київ, 2018.
- 21.Пашковський М. І. Уроки Нюрнберзького процесу/ М.І. Пашковський: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/834-uroki-nyurnberzkogo-procesu.html>.
- 22.Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201
- 23.3 архіву: 11 шибениць для друзів Гітлера та голод «по-хрущовськи» (1946 -1947): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2435360-z-arhivu-11-sibenic-dla-druziv-gitlera-ta-golod-pohrusovski-1946-1947.html>

24. Попко, В. В. Постнюрнберзький розвиток концепції міжнародного злочину. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2020. №4(14). С. 144–163.
25. Особливості формування Токійського трибуналу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mybiblioteka.su/2-63267.html>
26. Нюрнберзький та Токійський військові трибунали: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lektsii.org/10-67911.html>
27. Устав Международного Военного Трибунала для Дальнего Востока Перевод с английского. См. Documents on American Foreign Relations, July 1945 - December 1946, vol. VIII, Princeton University Press, 1948.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=00JTY99AEC>
28. The Tokyo Tribunal: Perspectives on Law, History and Memory: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nurembergacademy.org/news/detail/42d1ff451ad28f1209a71c6b63a963ef/new-book-publication-the-tokyo-tribunal-perspectives-on-law-history-and-memory-the-latest-volume-of-the-nuremberg-academy-series-is-out-now-369/>
29. Резолюция 827 (1993), принятая Советом Безопасности на его 3217-м заседании 25 мая 1993 года: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d66
30. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0

[%B8%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%AE%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%97](#)

31. Устав Международного трибунала (25 мая 1993 года): [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_711
32. Тавернье Поль Опыт Международных военных трибуналов по бывшей Югославии и Руанде // Международный журнал Красного Креста. – 1997. – №19. – С. 699-719.
33. Антонио Кассезе Предисловие бывшего председателя Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии // Международный журнал Красного Креста. – 1997. - №19. – С. 695-696.
34. Угода між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k51
35. Пушкарук Н. Фінальний вердикт в Гаазі та самогубство генерала/ Н. Пушкарук: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/finalnyy-verdykt-v-gaazi-ta-samogubstvo-generalala>
36. Лаити Кама Предисловие Председателя Международного уголовного трибунала по Руанде // Международный журнал Красного Креста. – 1997. - №19. – С. 697-699.
37. Резолюція Ради Безпеки ООН на 3504 засіданні від 27 лютого 1995 року № 978: [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://undocs.org/ru/S/RES/978\(1995\)](https://undocs.org/ru/S/RES/978(1995))
38. Резолюція Ради Безпеки ООН на 3877 засіданні від 30 квітня 1998 року № 1165: [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://undocs.org/ru/S/RES/1165\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1165(1998))

39. The ICTR in Brief: [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<https://unictr.irmct.org/en/tribunal>
40. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді від 8 листопада 1994 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65
41. Крис Майна Питер. Международный уголовный трибунал по Руанде: призвать убийц к ответу. Международный журнал красного Креста, 1997. - №19. – С. 805-817.
42. Дзиена Вембу. Международный уголовный трибунал по Руанде. Международный журнал Красного Креста. – 1997. - №19. – С. 793-805.
43. Дюбуа Оливье. Национальные уголовные суды Руанды и Международный трибунал. Международный журнал Красного Креста. – 1997. - №19. – С. 831-851.
44. Mutua Makau. Never again: Questioning Yugoslav and Rwanda Tribunals. Temple International and Comparative Law Journal. - vol.11. - #1. - 1997. – С. 139-198.
45. Герард Эразмус, Надин Фури. Международный уголовный трибунал по Руанде. Международный журнал Красного Креста. – 1997. - №19. – С. 817-830.
46. Крувельс Т., Руджіріріза Е. Rwanda: the most judged genocide in history: [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<https://www.mediaport.ua/ruanda-naybilsh-sudimiy-genocid-v-istoriyi>
47. Gaskins, Richard, ed. (2022). "The Trial of Thomas Lubanga". The Congo Trials in the International Criminal Court (2 ed.). Cambridge University Press. pp. 211–290. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<https://www.cambridge.org/core/books/abs/congo-trials-in-the-international-criminal-court/trial-of-thomas-lubanga>

48. Emerging Voices: A Case of Firsts for the International Criminal Court: Destruction of Cultural Heritage as a War Crime, Islamic Extremism and a Guilty Plea. *Opinio Juris*. 2016-08-09: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://opiniojuris.org/2016/08/09/emerging-voices-a-case-of-firsts-for-the-international-criminal-court-destruction-of-cultural-heritage-as-a-war-crime-islamic-extremism-and-a-guilty-plea/>
49. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icj-cij.org/en/case/166/summaries>
50. Справа Прокурор проти Жермена Катанги (The Prosecutor v. Germain Katanga), ICC-01/04-01/07, Міжнародний кримінальний суд: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga>
51. Scheffer, David J., Crane, David, and Cotler, Irwin. (2023). “Working Together Toward Accountability: How the ICC and a Special Tribunal on Aggression Can Work Together on Ukraine”. Council on Foreign Relations: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cfr.org/article/working-together-toward-accountability-how-icc-and-special-tribunal-aggression-can-work>
52. “Special international tribunal for the crime of aggression (Russian invasion of Ukraine)”. (2023). Wikipedia: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Special_international_tribunal_for_the_crime_of_aggression_%28Russian_invasion_of_Ukraine%29
53. Загальна сума задокументованих збитків внаслідок війни України з РФ. KSE: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-za-dokumentovanih-zbitkiv->

[infrastrukturi-skl- adaye-110-4-mlrd-minimalni-potrebi-u-vid- novlenni-zruynovanih-aktiviv-zrosli-do-18- 8-mlrd/](#)

54. “UK offers qualified backing for tribunal to prosecute Russia’s leaders”. (2023). The Guardian: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/politics/2023/jan/20/uk-offers-qualified-backing-special-tribunal-to-prosecute-russia-leaders-putin-ukraine>
55. “Calls for special tribunal for Russia’s ‘war crimes’ in Ukraine”. (2023). Al Jazeera: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.aljazeera.com/news/2023/1/17/special-tribunal-needed-for-russian-war-crimes-in-ukraine-eu>
56. Міжнародний кримінальний суд: внутрішня динаміка, геополітика та Україна. Українська гельсінська спілка з прав людини: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.helsinki.org.ua/articles/mizhnarodnyu-kryminalnyu-sud-vnutrishnia-dynamika-heopolityka-ta-ukraina/>
57. Європарламент ухвалив рішення про створення трибуналу за злочин агресії проти України. Укрінформ: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3655298-evroparlament-uhvaliv-risenna-pro-stvorennia-tribunalu-za-zlocin-agresii-proti-ukraini.html>
58. Росія заплатить за все: що таке репарації та чому важливо змусити РФ їх виплатити. Слово і Діло: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/statija/polityka/rosiya-zaplatyt-vse-take-reparacziyi-ta-chomu-vazhlyvo-zmusyty-rf-yix-vyplatyty>
59. Чи можна змусити Росію сплачувати репарації Україні? Made for minds: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/ci-mozna-zmusiti-rosiu-splacuvati-reparacii-ukraini/a-63812037>

60. Спеціальний трибунал над Путіним і Лукашенком: алгоритм створення і можливість покарання. АрміяInform: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2023/01/27/speczialnyj-trybunal-nad-putinym-i-lukashenkom-algorytm-stvorennya-mozhlyve-pokarannya/>
61. "Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: коли і як він буде створений – експерти". Voice of America: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/oon-resolutsia-trybunal-agressia/6892413.html>
62. "The Russian Federation's Aggression Against Ukraine: Ensuring Accountability for Serious Violations of International Humanitarian Law and Other International Crimes": [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pace.coe.int/en/files/29995/html#_ТОС_d185e547
63. "The Best Option: An Extraordinary Ukrainian Chamber for Aggression". Opinio Juris. 2022: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://opiniojuris.org/2022/03/16/the-best-option-an-extraordinary-ukrainian-chamber-for-aggression/>
64. Кулеба Д. І. Участь України в міжнародних організаціях. Правова теорія і практика. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інституту міжнародних відносин. – К.: Видавничий дім «Промінь», 2007. – 304 с.
65. "Council of Europe Expert Advisory Group Starts Its Work Supporting Ukraine's Prosecutor General Office". Council of Europe: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-expert-advisory-group-starts-its-work-supporting-ukraine-s-prosecutor-general-office>